

Tiina Mäkinen



Eläkeläisten tulonmuodostus
yhdeksässä OECD-maassa
vuonna 1995

Hakapaino Oy
Helsinki 2001
ISBN 952-9639-87-2
ISSN 1238-5948

 **ELÄKETURVAKESKUS**
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. (09) 1511, Faksi (09) 148 1172

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 1511, Fax (09) 148 1172
FIN-00065 Eläketurvakeskus Finland
Tel. +358 9 1511, Fax +358 9 148 1172

LUKIJALLE

Raportin tarkoituksena on kansainvälisen vertailun näkökulmasta kartoittaa eläkeläisten tulonmuodostusta ja eläketurvan tasoa yhdeksässä OECD-maassa 1990-luvun puolivälissä. Vertailtavat maat valittiin siten, että ne mahdollisimman kattavasti edustaisivat eri hyvinvointivaltiomalleja, ja siten eri tapoja organisoida eläketurvaa. Tutkimusaineistona käytetään Luxembourg Income Study (LIS)-aineistoa.

Eläkeläisten tulonmuodostusta analysoidaan ns. tulopakettitarkastelun avulla. Tarkasteltavan tulopaketin muodostavat ansiotulot, omaisuustulot, lyhytaikaiset tulonsiirrot, lakisääteinen eläketurva ja yksityinen lisäeläketurva. Kokonaiseläketurvan tasoa arvioidaan valuuttakurssivertailujen, ostovoimapariteettilaskelmien ja köyhyysastevertailujen avulla. Eläkeläisten taloudellista asemaa analysoidaan myös suhteessa työikäiseen väestöön.

Tutkimustuloksia tiivistäen voidaan todeta, että iän karttuessa eläkeläisten toimeentulonlähteet yksipuolistuivat. Nuorimpien eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostuksessa tulonsiirroilla oli vielä tärkeä rooli toimeentulon takaajana. Vanhimpien ikäryhmien kohdalla eläkkeet hallitsivat odotetusti tulonmuodostusta, ja näin tilaa ei jäänyt paljoakaan muille tulokomponenteille. Lakisääteiset eläkkeet toimivat 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien ensisijaisena tulonlähteenä kaikissa vertailussa mukana olleissa maissa. Suomessa lakisääteinen eläketurva nousi keskeisempään asemaan toimeentulon takaajana kuin Norjassa ja Ruotsissa. Suomen osalta lakisääteisen eläketurvan keskeisyyttä toimeentulon takaajana selittää osaltaan se, että meillä ei – toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa – ole käytössä eläkekattoa. Norjassa ja Ruotsissa on eläkekatoista johtuen jäänyt tilaa jonkin verran myös yksityisille lisäeläkejärjestelyille. Saadut tulokset osoittivat, että suomalaiseläkeläisten tulopaketit muistuttivatkin enemmän Ranskan ja Saksan tulorakennetta. Anglosaksisista maista Australiassa lakisääteiset eläkkeet olivat tulonmuodostuksessa merkittävämmässä asemassa kuin Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa, joissa yksityinen lisäeläketurva muodostui merkittävämmäksi tulonlähteeksi.

Valuuttakurssivertailujen mukaan sekä yksinasuvien että eläkeläispariskuntien keskimääräiset kokonaiseläketulot muodostuivat suurimmiksi pohjoismaisen tai mannermaisen hyvinvointivaltiomallin maissa, ja vastaavasti ne jäivät pienemmiksi anglosaksiseen hyvinvointivaltiomalliin luo-

kiteltävissä maissa. USA:ssa ja Kanadassa kokonaiseläketulot muodostuivat yleisesti ottaen paremmiksi kuin Australiassa ja Isossa-Britanniassa. Ostovoimapariteettitarkastelu paransi USA:n ja Kanadan asemaa entisestään. USA:ssa ja Kanadassa 65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset kokonaiseläketulot kohosivat suurimmiksi sekä yksinasuvien että eläkeläispariskuntienkin kohdalla. Näin USA ja Kanada ohittivat ostovoimapariteetilla mitattuna jopa ruotsalaisen ja suomalaisen eläketurvan tason. USA:n ja Kanadan sijoitusta arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa, etteivät ostovoimapariteetilaskelmat ota huomioon riittävästi julkisten verovaroiden rahoitettujen tai valtion subventoitujen palveluiden merkitystä, ja antavat näin jonkin verran huonomman kuvan pohjoismaisten julkispalveluvaltioiden tilanteesta. Ostovoimapariteetilaskelmien mukaan eläkkeiden ostovoima ei Norjassa yltänyt lähelle Ruotsin ja Suomen tasoa.

Yli 64-vuotiaiden eläkeläiskotitalouksien keskimääräisiä kokonaiseläketuloja verrattiin työikäisen – 25-54-vuotiaiden – väestön keskimääräisiin ansiotuloihin. Myös eläkeläisten keskimääräiset brutto- ja käytettävissä olevat tulot suhteutettiin työikäisen väestön vastaaviin keskiarvoihin. Tulokset osoittivat, että ruotsalaiset yksinasuvat eläkeläiset yltivät kaikilla tulomittareilla mitattuna lähimmäksi työikäisten yksinasuvien tulotasoa. Pariskuntien osalta ranskalaisen eläketurvan taso osoittautui kilpailukykyisimmäksi. Vastaavasti Australiassa eläkeläisten tulotaso jäi selvimmän yksinasuvien kuin pariskuntienkin kohdalla työikäisten tuloista. Vertailtavat maat eivät kuitenkaan asettuneet täysin hyvinvointivaltiomallien mukaiseen järjestykseen. Norjassa eläkkeiden korvaavuustaso jäi niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin kohdalla Ruotsin ja Suomen tasoa alhaisemmaksi. Kanada sitä vastoin sijoittui kaikilla tulomittareilla huomattavasti paremmin kuin muut anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maat.

Köyhyysastevertailut osoittivat eläkeläisväestön köyhyyden olevan yleisintä anglosaksisissa maissa – erityisesti USA:ssa ja Australiassa. Kanada, joka menestyi ostovoimapariteettitarkastelussa, sijoittui hyvin – toisin kuin USA – myös köyhyysastevertailussa. Kanadassa köyhyysluvut jäivät muihin anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maihin verrattuna merkittävästi alhaisemmiksi. Kanadan osalta saatuja tuloksia voidaan pitää erinomaisena osoituksena siitä, että harjoitettu sosiaalipolitiikka – erityisesti eläkepolitiikka – vaikuttaa ratkaisevasti taloudellisesti heikommassa asemassa olevien eläkeläisten elintasoon. Köyhyysastevertailut osoittivat, etteivät pohjoismaalaiset eläkeläiset ole muiden maiden eläkeläisiin verrattaessa köyhiä.

Ilman asiantuntevia ja rakentavia kommentteja raportti ei olisi nykyisenlaisensa. Eläketurvakeskuksen tutkijoista raportin käsikirjoitusta ovat ansiokkaasti kommentoineet Sini Laitinen-Kuikka, Kari Salminen,

Reijo Vanne, Mika Vidlund ja Eläketurvakeskuksen kansainvälisen tutkimuksen koordinoitiryhmän – Intergroup – jäsenet. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella palautetta ovat antaneet professori Olli Kangas ja professori Veli-Matti Ritakallio. Lämmin kiitos kaikille edellämainituille.

Turun yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos
Tammikuussa 2001

Tiina Mäkinen

SISÄLTÖ

1 Johdanto	9
2 Tutkimusasetelma.....	11
3 Tulopaketit	15
3.1. Yksinasuvat	16
3.2 Pariskunnat	24
4 Eläketurvan taso	30
4.1 Yksinasuvat	30
4.1.1 Valuuttakurssivertailu	30
4.1.2 Ostovoimapariteetit	33
4.1.3 Tulojen suhde työkäisten tuloihin	36
4.1.4 Köyhyysastevertailu	37
4.2 Pariskunnat	40
4.2.1 Valuuttakurssivertailu	40
4.2.2 Ostovoimapariteetit	43
4.2.3 Tulojen suhde työkäisten tuloihin	45
4.2.4 Köyhyysastevertailu	47
5 Yhteenveto ja keskustelua	49
Kirjallisuus	54
Liitetaulukot	
Liitekuviot	

1 JOHDANTO

Eläkejärjestelmät ovat viimeisten vuosikymmenten kuluessa lähentyneet toisiaan, mutta eläketurvan järjestämisessä on silti havaittavissa eroja eri maiden välillä (esim. liitetaulukko 1). Eläketurvan järjestämistapoja on perinteisesti analysoitu tutkimalla kullekin maalle tyypillisiä ns. eläketurvan pilareita, jotka muodostavat kokonaiseläketurvapaketin. Ensimmäinen pilari rakentuu yleisesti lakisääteisistä eläkejärjestelmistä, toinen työmarkkinasopimukseen liittyvästä eläketurvasta ja kolmas henkilökohtaisista eläkevakuutuksista ja eläkesäästämisestä. Eläketurvan rakenteen voidaan kuitenkin todeta vaihtelevan hyvinvointivaltiomalleittain. Eläketurvapilarien merkitystä eri hyvinvointivaltiomalleissa on taulukossa 1 analysoitu seitsemän tähden avulla. Käytännössä pilarien välinen raja on usein varsin liukuva, ja taulukon 1 tähdet symboloivatkin enemmän eri mallien eläkepoliittisia ominaispiirteitä ja painotuksia. Taulukon 1 mukaan pohjoismaisessa julkista sosiaaliturvaa korostavassa hyvinvointivaltiomallissa lakisääteinen eläketurva nousee merkittävimpään asemaan. Myös toisen pilarin tyyppiselle työmarkkinapohjaiselle eläketurvalle jää jonkin verran tilaa. Lakisääteisellä eläketurvalla on tärkeä merkitys myös mannermaisessa työmarkkinapohjaista sosiaaliturvaa painottavassa hyvinvointivaltiomallissa, jossa toisen ja kolmannen pilarin rooli nousee kuitenkin merkittävämmäksi kuin pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa. Selvästi suurimmaksi toisen ja kolmannen pilarin osuudet muodostuvat anglosaksisessa yksilöllistä sosiaaliturvaa korostavassa hyvinvointivaltiomallissa. Taulukon 1 mukaisesti voidaankin olettaa, että ensimmäisen pilarin tyyppinen eläketurva vähentyy kun siirrytään pohjoismaisesta mallista kohti anglosaksista mallia, ja vastaavasti toisen ja kolmannen pilarin tyyppinen eläketurva vahvistuu. (Laitinen et al. 1997, 369.)

Taulukko 1. Hyvinvointivaltiomallien ja eläketurvapilarien välinen suhde.

Malli/Pilari	Ensimmäinen pilari	Toinen pilari	Kolmas pilari
Pohjoismainen	*****	*	*
Mannermainen	***	**	**
Anglosaksinen	**	***	**

Lähde: Laitinen et al. (1997, 369)

Eläkejärjestelmät ovat muotoutuneet nykyisenlaisiksi pitkäaikaisen historiallisen kehityksen tuloksena (esim. Esping-Andersen 1990; Salminen 1987; Kangas 1988; Vidlund 2000). Vaikka eri eläkejärjestelmät ovatkin itsenäisiä, ne vaikuttavat toisiinsa suuresti. Eläkepolitiikan historiallinen tarkastelu paljastaa maita, joissa eläketurva on perinteisesti nojannut yksityisiin järjestelmiin, mutta julkista eläketurvaa on sittemmin voimakkaasti laajennettu. On myös löydettävissä maita, joissa vastaavasti julkinen eläketurva dominoi, mutta yksityistä eläketurvaa on lisääntyvässä määrin tarjottu erityisesti suurituloisille, joille lakisääteinen turva ei tunnu tarjoavan riittävää toimeentulon perustaa. Forssellin et al. (1999) tutkimustulosten mukaan sosiaalivakuutuksen tarjoamaa alhaista korvaavuustasoa kompensoidaan usein muista järjestelmistä saatavilla tuloilla. Kuitenkaan korkean korvaavuustason takaavaa sosiaalivakuutusta ei niin yleisesti täydennetä muista lähteistä saatavilla tuloilla. Korpi ja Palme (1998, 35) osoittivat tutkimuksessaan, että maissa, joissa julkiset eläkejärjestelmät takaavat myös suurituloisille riittävän toimeentulon, nämä julkiset eläkejärjestelmät syrjäyttävät vähitellen yksityiset eläkejärjestelmät. Vastaavasti Jäntin et al. (1996) loppupäätelmien mukaan lakisääteisen eläketurvan kehittyminen on Suomessa asteittain kaventanut lisäeläkejärjestelmien merkitystä. Myös Esping-Andersen (1990) ja Kangas ja Palme (1992) ovat osoittaneet, että mitä paremmaksi lakisääteinen eläketurva muodostuu, sitä vähemmän tilaa jää yksityisille lisäeläkejärjestelyille.

2 TUTKIMUSASETELMA

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on kansainvälisen vertailun näkökulmasta kartoittaa eläkeläisten tulonmuodostusta ja eläketurvan tasoa yhdeksässä OECD-maassa 1990-luvun puolivälissä. Vertailtavat maat valittiin siten, että ne mahdollisimman kattavasti edustaisivat eri hyvinvointivaltiomalleja, ja siten eri tapoja organisoida eläketurvaa (ks. liitetaulukko 2). Entistä monipuolisemmat kansainväliset aineistot ovat omalta osaltaan kehittäneet vertailevaa hyvinvointivaltiotutkimusta. Ehkä käytetyimmäksi aineistoksi on muodostunut *Luxembourg Income Study Database (LIS)*, joka toimii myös tämän työn tutkimusaineistona. LIS-aineistoa voidaan pitää käsillä olevan tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna parhaimpana mahdollisena saatavilla olevista kansainvälisistä aineistoista. Tutkimusaineiston ja vertailuun mukaan otettavien maiden ohella saatuihin tutkimustuloksiin vaikuttaa selitettävän muuttujan määrittelyminen. Seuraavaksi tarkastellaankin eräitä käsitteitä, joiden määrittelyyn voidaan olettaa vaikuttavan olennaisesti myös tämän työn tutkimustuloksiin.

Aiemmissa eläkeläisten toimeentuloa analysoivissa tutkimuksissa esiintyy sängen vaihtelevia eläkeläiskotitalouden määritelmiä. Pedersen (1999) luokitteli tutkimuksessaan eläkeläiskotitalouksiksi taloudet, joissa kotitalouden viitehenkilö – perheenpää – on täyttänyt 65 vuotta ja kotitalouden tuloista vähemmän kuin kolmasosa muodostuu ansiotuloista - palkka- ja yrittäjätuloista. Kohlin (1988) tutkimuksessa eläkeläiskotitalouksia puolestaan olivat taloudet, jotka saivat edes jonkin verran eläketuloa ja joiden käytettävissä olevista tuloista ansiotulot jäivät alle neljännekseen. Achdut ja Tamir (1985) määrittelivät eläkeläiskotitaloudet Kohlin tavoin, mutta tämän lisäksi he käyttivät vaihtoehtoisia ja ko. metodia täydentäviä määritelmiä. Osassa aiempia tutkimuksia mielenkiinnon kohteena on ollut ennemminkin tutkia vanhusten toimeentuloa yleisemmin, ja tutkimuskohteet on valittu lähinnä kotitalouden viitehenkilön iän perusteella (esim. Shaver 1997; Jäntti et al. 1996; 1999; Jäntti & Ritakallio 1999; Fritzell 2000). Useimmissa tutkimuksissa ikäraajaksi on muodostunut vanhuuseläkkeen yleisin alkamisajankohta eli 65 vuotta.

Tässä tutkimuksessa keskitytään eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostuksen analysointiin. Eläkeläiskotitaloudet on identifioitu iän ja perhetyypin sekä ansio- vs. eläketulojen perusteella. *Eläkeläiskotitalouksiksi on määritelty taloudet, joissa kotitalouden yhteenlasketut ansiotulot muodos-*

tavat alle 25 prosenttia ja eläketulot vähintään 25 prosenttia kotitalouden käytettävissä olevista tuloista. Nämä taloudet on jaettu kotitalouden viitehenkilön iän perusteella alle 55-vuotiaisiin, 55-64-vuotiaisiin ja yli 64-vuotiaisiin. Yksinasuvien eläkeläisten tulonmuodostusta on vielä verrattu eläkeläispariskuntien tulonmuodostukseen. Yksinasuvia eläkeläistalouksia ei tässä yhteydessä kuitenkaan eroteltu mies- ja naiskotitalouksiin.

Eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostusta analysoidaan ns. tulopakettitarkastelun avulla (ks. Rainwater et al. 1986). Tulopaketin rakentaminen ja laskeminen voidaan tehdä monin eri tavoin, ja aiemmat tutkimukset osoittavatkin, että saadut tulokset vaihtelevat sen mukaan miten tulopaketti on kulloinkin konstruoitu (ks. esim. Kohl 1988; Pedersen 1999; Jäntti et al. 1999). *Tässä tutkimuksessa tulopaketin muodostavat ansiotulot, omaisuustulot, lyhytaikaiset tulonsiirrot, lakisääteinen eläketurva ja yksityinen lisäeläketurva.* Ansiotulot koostuvat palkka- ja yrittäjätuloista. Omaisuustuloihin puolestaan sisältyvät mm. korko- ja osinkotulot, vuokratulot ja tekijänoikeuspalkkiot¹. Tulonsiirrot muodostuvat lyhytaikaisista lähinnä työttömyyden ja sairauden perusteella maksettavista sosiaalietuuksista sekä tarveharkintaisesti myönnettävistä avustuksista. Lakisääteiseen eläketurvaan on vähimmäis- ja työeläkkeiden ohella sisällytetty perhe- ja virkamieseläkkeet sekä työkyvyttömille ja sotaveteraaneille maksettavat edut ja eläkkeet. Yksityinen lisäeläketurva koostuu lakisääteistä eläketurvaa täydentävistä tai korvaavista työmarkkinoilla kollektiivisesti tai työnantajakohtaisesti sovitusta lisäeläkkeistä sekä muusta yksityisestä vapaaehtoisesta eläketulosta (LIS-tulomuuttajat luokiteltu tarkemmin liitetaulukossa 3). Tulopakettianalyysi siis kuvaa em. tulonlähteiden keskimääräistä prosentuaalista osuutta eläkeläiskotitalouden bruttotuloista. Negatiiviset tuloerät on tulopakettitarkastelun yhteydessä nollattu, ja nolla-arvot on otettu mukaan laskettaessa tulokomponentin keskiarvoa ko. aineistossa. Em. 'nollaamisen' etuna on, että tarkasteluun mukaan otettavien tapausten määrää on saatu hieman kasvatettua. Negatiiviset tuloerät ovat tutkittavien maiden osalta pääsääntöisesti keskittyneet omaisuustuloihin, ja negatiivisten arvojen mukaan ottaminen vääristäisi ehkä liiaksi em. tulokomponentin keskiarvoa.

1 Koska LIS-aineistoon ei sisälly kertakorvauksena maksettavia tuloerä, omaisuustuloihin ei ole laskettu esim. arpajais- ja lottovoittoja, perintöä tai vakuutusperusteella maksettavia vahingonkorvauksia.

Tulopakettianalyysin ohella tutkimuksen empiirisessä osassa tarkastellaan eläkkeiden tasoa tutkittavissa maissa. Eläketurvan tasoanalyysit perustuvat aiemmissa kansainvälisissä vertailuissa käytettyihin vakiintuneisiin metodeihin, jotka puutteistaan huolimatta tarjoavat tämän tutkimuksen kannalta parhaimmat välineet analyysin suorittamiseksi. Valuuttakurssivertailussa vertailtavien maiden eläketulot on muutettu maan omalla kuluttajahintaindeksillä korjattuna vastaamaan vuoden 1995 Suomen markan arvoa.

Valuuttakursseihin perustuvia vertailuja on kuitenkin täydennettävä ostovoimapariteetilaskelmilla, jotka ottavat huomioon maan yleisen hintatason. Ostovoimapariteettivertailuissa on käytetty hyväksi OECD:n laskemia ostovoimaa kuvaavia indikaattoreita. Ostovoimapariteetilaskelmia on myös kritisoitu (esim. Bradbury & Jäntti 1999). Niiden on todettu jättävän vähäiselle huomiolle julkisten verovaroilla rahoitettujen tai valtion subventoimien palveluiden arvon, ja tästä syystä ostovoimapariteettitarkastelun on väitetty antavan huonomman kuvan pohjoismaisten julkispalveluvaltioiden tilanteesta.²

2 Eläkeläisten kohdalla keskiöön nousee erityisesti terveydenhuolto ja vanhusten pitkäaikainen laitoshoido vanhainkodeissa ja kuntoutuslaitoksissa. USA:ssa pitkäaikaisen laitoshoidon kustannukset perustuvat potilaan tuloihin ja varallisuuteen, ja noin puolet vanhainkodeissa elävistä amerikkalaisista joutuu rahoittamaan hoidostaan aiheutuvat kustannukset omilla säästöillään. Kun omat säästöt on käytetty hoitomaksuihin, asiakkaan maksuista huolehtii tällöin *Medicaid*-järjestelmä. Kaikkein köyhimpien asukkaiden kuluista *Medicaid* huolehtii alusta alkaen. Varakkaammilla on mahdollisuus hankkia yksityinen vakuutus – *long-term care insurance*, joka kattaa hoidosta aiheutuvat kulut (The Official U.S. Government Site for Medicare Information). Pitkäaikaisesta laitoshoidosta aiheutuvien kustannusten voidaan todeta olennaisesti vähentävän sairaiden amerikkalaiseläkeläisten käytettävissä olevia tuloja. Myös Suomessa ja Ruotsissa pitkäaikaisesta laitoshoidosta peritään potilaan maksukykyyn mukaan määräytyvä maksu. Suomessa laitoshoidosta perittävä maksu on kuitenkin enintään 80 prosenttia laitoshoidossa olevan kuukausittaisista nettotuloista. Maksu voidaan määrätä enintään sen suuriseksi, että hoitoa saavan henkilön henkilökohtaiseen käyttöön jää kuukausittain vähintään 450 markkaa (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon maksuista 15§; Socialstyrelsen 2000). USA:n ja Suomen maksukäytännön suurimpana erona voidaan nähdä se, että Suomessa pitkäaikaista laitoshoidoa vaativan henkilön varallisuutta ja säästöjä ei huomioida maksukykyä määritettäessä. Ainoastaan siinä vaiheessa kun laitoshoidossa oleva henkilö saa omaisuudestaan tuloja - esim. korko-, osinko- ja vuokratuloja - , on varallisuudella merkitystä hänen maksukykyään arvioitaessa (28 §). Avo- ja laitoshoidossa palveluiden rahoitus tapahtuu eri tavalla. Laitoshoidossa kuten vanhainkodissa kunta vastaa yksin kaikista kustannuksista ja asiakas maksaa nettotuloihinsa perustuvan hoitomaksun. Avohoidossa, esimerkiksi palvelutalossa, asiakas maksaa erikseen asumisensa, lääkkeensä, hoitonsa ja ruokansa. Asiakas voi saada Kansaneläkelaitokselta korvausta lääkekustannuksiin ja asumistukea asumiskustannuksiin. Avohoidossa maksettavien Kansaneläkelaitoksen etuuksien ja toisaalta raha-automaattivastusten kohdentamisen vuoksi kunnilla on ollut voimakas kannustin lisätä palveluasumista. Valtiontalouden tarkastusviraston (2000) raportissa todettiin, että kotipalvelun asiakasmaksujen tuloidonnaisuus yhdessä verotuksen ja asumistuen progressiivisuuden kanssa voi aiheuttaa tuloloukun, jossa asiakkaan bruttotulojen noustessa käteen jäävä tulo pienenee. Raportin mukaan asiakasmaksut eivät myöskään aina kannusta asiakasta avohoitoon, vaan laitoshoido saattaa tulla asiakkaalle lopulta edullisemmaksi.

Valuuttakurssivertailujen ja ostovoimapariteetilaskelmien lisäksi 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien keskimääräisiä eläketuloja on vielä verrattu työikäisen – 25-54-vuotiaat – väestön keskimääräisiin ansiotuloihin. Myös eläkeläiskotitalouksien keskimääräiset brutto- ja käytettävissä olevat tulot on suhteutettu työikäisen väestön vastaaviin keskiarvoihin.

3 TULOPAKETIT

Seuraavaksi tarkastellaan yksityiskohtaisemmin yksinasuvien eläkeläisten ja eläkeläispariskuntien tulonmuodostusta. Eläkeläispariskunnilla tarkoitetaan tässä yhteydessä lapsettomia pareja tai pareja, jotka elävät ns. tyhjän pesän kautta eli lapset ovat jo muuttaneet pois vanhempiensa luota. Eläkeläiskotitalouksien perherakenteen analyysi osoitti em. perheyyppien olevan yleisimpiä, ja siksi niiden tulonmuodostuksen vertailu on tarkoituksenmukaista (ks. liitetaulukot 4-6).

Eläkeläisten tulonmuodostukseen voidaan todeta ratkaisevasti vaikuttavan ne ikäraajat, jolloin henkilön katsotaan olevan oikeutettu eläkkeisiin ja muihin sosiaalietuihin. Sairauden ja perheenjäsenen kuoleman perusteella myönnettyjä etuja ja eläkkeitä maksetaan yleensä edunsaajan iästä riippumatta. Kansan- ja työeläkelakien perusteella maksettavat vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeet ovat puolestaan ikäsidonnisempia. Tulopakettianalyysin voidaan näin katsoa heijastavan eroja eri maiden eläkejärjestelmissä. Tässä työssä vertailtavien maiden yleiset eläkeiät on esitetty liitetaulukossa 7. Koska eläkkeelle jäädään usein jo ennen vanhuuseläkeikää, on taulukkoon koottu myös tietoa varhaiseläkkeinä toimivista eläkkeistä ja tulonsiirroista tutkittavissa maissa.

Tulopakettianalyysin ideana on ollut jakaa eläketurva lakisääteiseen ja yksityiseen lisäeläketurvaan. Tämä jako on edellyttänyt tulomuuttujien muokkaamista jokaisen vertailtavan maan osalta. Työkyvyttömille ja sotaveteraaneille maksettavat edut ja eläkkeet siirrettiin järjestelmällisesti tulonsiirroista lakisääteiseen eläketurvaan, vaikka muuttujien sisältö vaihtelee jonkin verran aineistosta toiseen. USA:n aineiston kohdalla vanhuksille maksettava tarveharkintainen toimeentuloavustus siirrettiin tarveharkintaisista sosiaalietuuksista lakisääteiseen eläketurvaan kuuluvaksi. Yleinen kaikille tarveharkinnan perusteella maksettava toimeentulotuki jätettiin kuitenkin tulonsiirtoihin. USA:n osalta yksityiseen lisäeläketurvaan luokiteltiin kuuluvaksi rautatieläisten, useiden liittovaltioiden, osavaltioiden ja kuntien palveluksessa olevien omat eläkejärjestelmät, jotka joko korvaavat tai täydentävät yleistä työeläkejärjestelmää. Saksan

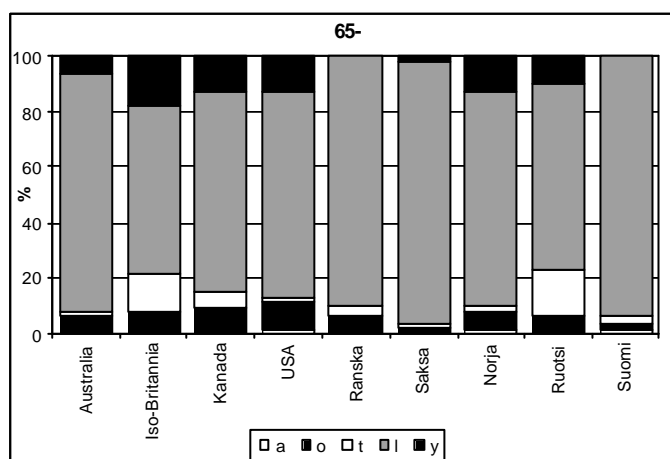
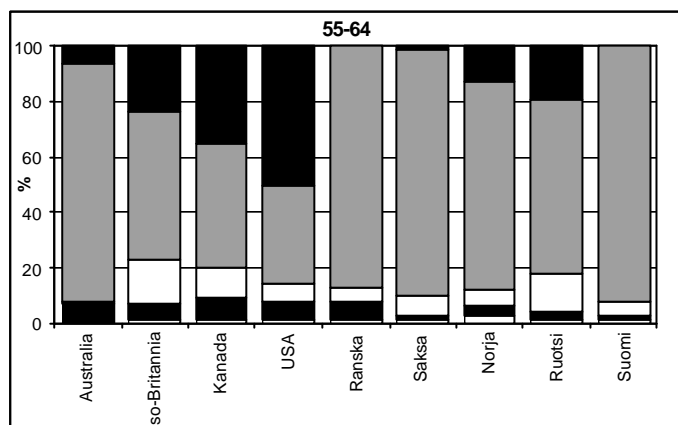
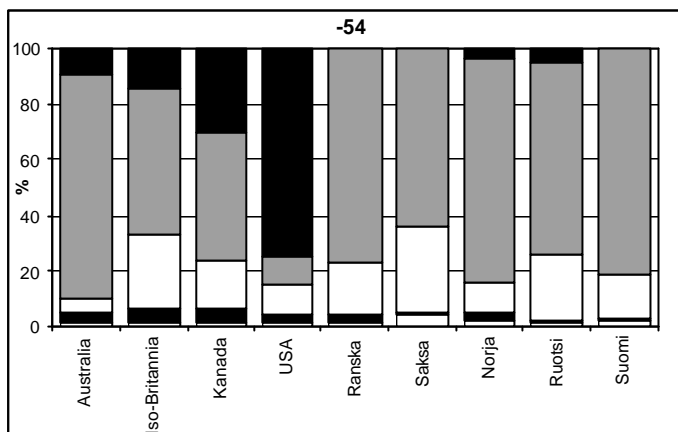
kohdalla virkamiesten eläkkeet sijoitettiin lakisääteisen eläketurvan alle. Suomen aineistossa yksityisen sektorin työeläkkeet siirrettiin yksityisestä lisä-eläketurvasta lakisääteiseen eläketurvaan kuuluviksi. Toimenpiteen seurauksena lakisääteiselle puolelle siirtyi myös tulokomponentteja³, jotka kuuluisivat yksityisen lisäeläketurvan puolelle. Tästä syystä yksityisen lisäeläketurvan osuus suomalaiseläkeläisten tulonmuodostuksessa jää nolllaksi. Ison-Britannian aineistossa lakisääteistä lisäeläkejärjestelmää – *SERPS* – ei ollut mahdollista erottaa työnantaja- tai henkilökohtaisista eläkejärjestelyistä eli ns. *opting out* eläkkeistä. Tästä syystä lakisääteinen lisäeläkejärjestelmä jätettiin yksityisen lisäeläketurvan alle. Vastaavasti Australian aineistossa pakollista lisäeläketakuun maksun perusteella karttuvaa eläkettä – *Superannuation Guarantee Charge* – ei voitu irrottaa muusta yksityisestä eläketulosta. Näin myös Australian osalta pakollinen lisäeläketurva sijoitettiin yksityisen lisäeläketurvan alle. Ranskan aineistossa puolestaan pakolliset lisäeläkejärjestelmät – *AGIRC* ja *ARRCO* – jätettiin lakisääteisen eläketurvan alle, koska niitä ei ollut mahdollista erottaa muusta lakisääteisestä eläketurvasta (vrt. Esping-Andersen 1990). Näin myös Ranskan aineistossa yksityisen lisäeläketurvan rooli jää merkityksettömäksi. Kanadan, Norjan ja Ruotsin aineistoissa tulomuuttajat eivät vaatineet suurempia muutoksia. Ainoana toimenpiteenä oli työkyvyttömille ja sotaveteraaneille maksettavien etujen ja eläkkeiden siirto tulonsiirroista lakisääteisen eläketurvan puolelle.

3.1. Yksinasuvat

Kuviossa 1 on analysoitu yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostusta. Yleisenä trendinä voidaan todeta, että lakisääteinen eläketurva näyttää muodostuvan yksinasuvien eläkeläisten ensisijaiseksi toimeentulonlähteeksi jokaisessa ikäryhmässä. Maakohtaisia eroja on silti löydetty-

3 Näitä ovat vuoden 1995 tulonjakoaineistossa luokkaan 'yksityisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet ja muut suoritukset' koodatuista tulomuuttujista ansiotulona verotettava eläke, muut veronalaiset eläkkeet ja luontoisetu-eläkkeet. Em. tuloerät ovat vapaaehtoista eläkevakuutusta, joka sisältää sekä verovelvollisen itsensä että työnantajan ottamat vapaaehtoiseen eläkevakuutukseen perustuvat eläkkeet.

vissä, ja variaatiota synnyttävät myös muiden kuin eläketulokomponenttien vaihteleva osuus yksinasuvien kokonaistulopaketissa (ks. myös liitetaulukko 8).



a=ansiotulot o=omaisuustulot t=lyhytaikaiset tulonsiirrot
l=lakisääteinen eläketurva y=yksityinen lisäeläketurva

Kuvio 1. Yksinasuvien eläkeläisten tulopaketit, %.

Kuvio 1 osoittaa, että ansiotulojen osuus jää mitättömäksi nuorimman eläkeläisryhmän – alle 55-vuotiaiden – tulonmuodostuksessa. Ansiotulojen rooli toimeentulon takaajana näyttää säilyvän olemattomana myös vanhempien eläkeläiskotitalouksien kohdalla. Sitä vastoin nuorimman eläkeläisryhmän kohdalla tulonsiirtojen osuus yksinasuvien kokonaistulopaketissa nousee ikäryhmittäin vertailtuna korkeimmaksi kaikissa tutkittavissa maissa. Saksassa ja Isossa-Britanniassa⁴ tulonsiirtojen osuus alle 55-vuotiaiden yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien tulopaketissa kohoaa lähes kolmasosaan, ja Ruotsissakin niiden osuus yltää lähes neljäsosaan kotitalouden bruttotuloista. Alle 55-vuotiaiden saksalaisten tulonsiirrot muodostuvat pääosin – 26 prosenttiyksikköä 31 prosentista – työttömyyden perusteella maksettavista tulonsiirroista. Sitä vastoin brittiläisten tulonsiirrot koostuvat lähes yksinomaan asumistuesta ja toimeentulotuesta. Ruotsin kohdalla alle 55-vuotiaiden tulonsiirrot rakentuvat useammasta eri tulokomponentista. Selvimmin tulonsiirtokomponenteista erottuu asumistuki, jonka osuus kohoaa 10 prosenttiyksikköön. Loput 14 prosenttiyksikköä koostuvat muista sekalaisista tulonsiirroista. Myös Kanadan ja Ranskan kohdalla tulonsiirtojen osuus lähenee 20 prosenttia kotitalouden bruttotuloista. Muissa vertailtavissa maissa tulonsiirtojen osuus jää alhaisemmaksi, ja Australiassa ne muodostavat ainoastaan 5 prosenttia yksinasuvien alle 55-vuotiaiden eläkeläiskotitalouksien bruttotuloista.

Nuorimmassa ikäryhmässä omaisuustulojen ohella myös eläkkeiden yhteenlaskettu osuus bruttotuloista jää muita ikäryhmiä alhaisemmaksi. Lakisääteisen eläketurvan ja yksityisen lisäeläketurvan rooli toimeentulon takaajana vaihtelee kuitenkin maittain. Lakisääteinen eläketurva näyttää toimivan ensisijaisena toimeentulonlähteenä lähes kaikissa tutkittavissa maissa. Australiassa, Norjassa ja Suomessa lakisääteisten eläkkeiden osuus kohoaa 80 prosenttiin alle 55-vuotiaiden keskimääräisistä bruttotuloista. Australiassa ja Norjassa nuorimman ikäryhmän lakisääteiset eläkkeet koostuvat pääosin työkyvyttömyyden perusteella maksettavista

4 Saksan ja Ison-Britannian tuloksia analysoidessa on huomioitava alle 55-vuotiaiden yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien vähäisyys (ks. liitetaulukko 4).

eduista ja eläkkeistä. Suomen kohdalla kansaneläkkeet muodostavat 31 prosenttiyksikköä lakisääteisten eläkkeiden 81 prosentin osuudesta. Julkisen sektorin työeläkkeiden osuus jää 14 prosenttiyksikköön ja yksityisen sektorin työeläkkeiden osuus kohoaa 34 prosenttiyksikköön. Myös Suomen kohdalla voidaan olettaa, että työkyvyttömyyden perusteella maksettavat edut ja eläkkeet muodostavat valtaosan alle 55-vuotiaiden eläkeläisten lakisääteisistä eläkkeistä. Työkyvyttömyyseläkettä myönnetään Suomessa sekä kansaneläkkeenä että työeläkkeenä. Myös tilastotiedot osoittavat, että alle 55-vuotiaat eläkeläiset ovat Suomessa valtaosin työkyvyttömyyseläkeläisiä (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1995).

Sitä vastoin USA:ssa yksityinen lisäeläketurva näyttää hallitsevan nuorimman ikäryhmän tulomuodostusta. Kuvion 1 mukaan alle 55-vuotiaat amerikkalaiseläkeläiset saavat keskimäärin kolme neljäsosaa tuloistaan yksityisestä lisäeläketurvasta. Myös Kanadassa yksityinen lisäeläketurva muodostaa lähes kolmasosan nuorimman ikäryhmän bruttotuloista.

Seuraavan ikäryhmän – 55-64-vuotiaiden – kohdalla eläkkeiden merkitys toimeentulon takaajana vahvistuu. Eläkkeiden yhteenlaskettu osuus kotitalouden bruttotuloista kohoaa Australiassa, Saksassa ja Suomessa vähintään 90 prosenttiin. Se, kuinka ensisijaiseksi tulonlähteeksi lakisääteiset eläkkeet muodostuvat, ja mikä rooli jää yksityiselle lisäeläketurvalle vaihtelee kuitenkin maittain. Lakisääteisten eläkkeiden osuus nousee selvästi korkeimmaksi Suomessa, mutta myös Saksassa, Ranskassa ja Australiassa niiden osuus lähenee 90 prosenttia kokonaistulopakettista. Australian kohdalla työkyvyttömyyden perusteella maksettavat edut ja eläkkeet muodostavat lähes kolmasosan 55-64-vuotiaiden yksinasuvien eläkeläisten bruttotuloista. Myös tilastojen mukaan työkyvyttömyyseläke on Australian varhaiseläkejärjestelyistä suosituin. Varhaiseläkkeellä olevista 50-64-vuotiaista miehistä 55 prosenttia sai vuonna 1997 työkyvyttömyyseläkettä (Centrelink 2000; Commonwealth of Australia 1999).

Yksityisen lisäeläketurvan merkitys näyttää sitä vastoin jäävän Australiassa vaatimattomammaksi muihin anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maihin verrattuna. Saatua tulosta voidaan osittain selittää eläkelainsäädännöllisillä syillä. Pakollista lisäeläketurvamaksuaan – *Superannuation Guarantee Charge* – säästäneet ovat Australiassa oikeutettuja nostamaan eläkkeensä kertakorvauksena 55 vuoden iästä alkaen. Käytännössä tämä merkitsee miesten kohdalla maksimissaan 10 vuoden – naisilla 6 vuoden – odottelua ennen oikeutta tulo- ja varallisuusharkintaiseen vanhuuseläkkeeseen. Australialaisten mielestä heillä nimenomaan on oikeus vanhuus-

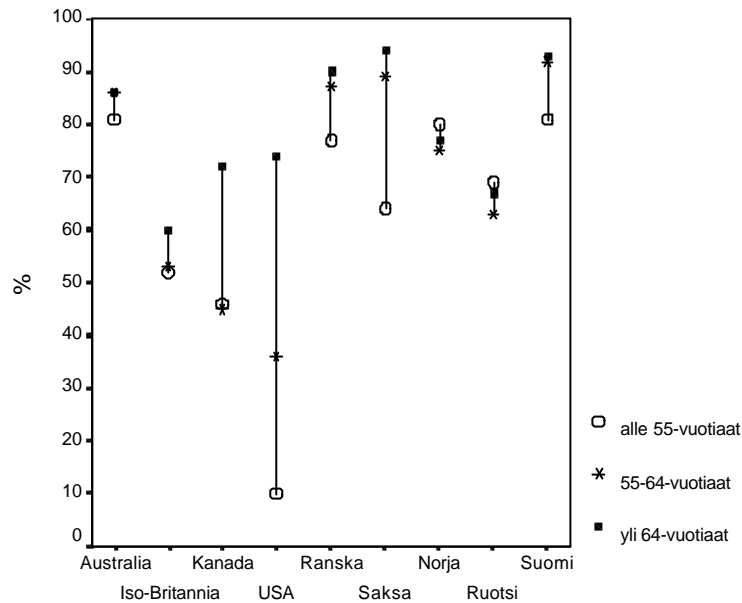
eläkkeeseen. Siksi onkin yleistä, että varallisuutta tarkoituksella 'hukataan', jotta tarve verrattain alhaisen tason omaavaan vanhuuseläkkeeseen tulisi omalta kohdalta viranomaisille osoitetuksi. Tätä menettelyä kutsutaankin osuvasti nimellä *'double dipping'*. (Bateman 1999.)

Kertakorvauksena maksettavat lisäeläkkeet tekevät myös niiden jäljittämisen tuloaineistoissa hankalaksi. Kotitalouden tuloja ja menoja selvitetessä lisäeläkkeet ovat saattaneet muuttaa muotoaan merkittävästi. Lisäeläkerahoilla on saatettu maksaa pois perheen asunovelat, ja näin niiden vaikutus heijastuu asumiskuluihin. Lisäeläkerahoilla on myös voitu ostaa sijoitusasunto, jonka tuotto tällöin ilmenee pääomatuloissa vuokratulon muodossa. (King et al. 1999.) Laki pakollisesta lisäeläketurvamaksusta tuli Australiassa voimaan vasta vuonna 1992, joten sen vaikutukset eivät vielä näy 1990-luvun puolivälin tilannetta tarkasteltaessa. Jo tätä aiemmin käytössä on ollut laajoja työmarkkinasopimuksiin perustuvia järjestelmiä, mutta useimmat niistä perustettiin 1980-luvun aikana (Laitinen-Kuikka & Bach 1999). Todennäköistä siis on, ettei em. järjestelyistä ole vielä ehtinyt karttua kovinkaan suuria eläkkeitä 1990-luvun puolivälin yksityisen lisäeläketurvan pientä osuutta australialaisten tulonmuodostuksessa voidaan selittää myös aineistolähtöisillä syillä. On muistettava, että LIS-aineistoon ei sisälly kertakorvauksena maksettavia tuloeria, mikä omalta osaltaan vähentää yksityisen lisäeläketurvan suhteellista merkitystä australialaisten tulonmuodostuksessa. Kertakorvauksena maksettavat pakolliset lisäeläkkeet ovat Australiassa vielä suosittuja, vaikka eläke voidaan nykyään maksaa myös ns. jatkuvana eläkkeenä.

Yksityinen lisäeläketurva näyttää kuvion 1 mukaan edelleen hallitsevan yksinasuvien amerikkalaisten tulonmuodostusta. USA:n osalta on kuitenkin syytä muistaa, että yksityinen lisäeläketurva sisältää myös tulokomponentteja, jotka täydentävät yleistä työeläkejärjestelmää. Kana-dassa yksityinen lisäeläketurva muodostaa yli kolmasosan ja Isossa-Britanniassakin lähes neljäsosan yksinasuvien 55-64-vuotiaiden eläkeläisten bruttotuloista. Norjassa ja Ruotsissa yksityisen lisäeläketurvan osuus kokonaistulopaketissa kohoaa Suomen lukuihin verrattuna selvästi korkeammaksi. Suomen osalta on syytä muistaa, että lakisääteinen eläketurva sisältää yksityiseksi lisäeläketurvaksi luokiteltavia tuloja (ks. alaviite 2). Toisaalta voidaan kuitenkin olettaa, että näiden yksityiseksi luokiteltavien tulojen rooli toimeentulon takaajana jää marginaaliseksi (ks. Suomen vakuutusvuosikirja 1996).

Tulonsiirtojen osuus yksinasuvien 55-64-vuotiaiden eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostuksessa jää pääsääntöisesti kaikissa maissa alhaisemmaksi verrattuna edelliseen ikäryhmään. Vain Isossa-Britanniassa ja Ruotsissa tulonsiirtojen osuus bruttotuloista lähenee 15 prosenttia. Omaisuustulojen voidaan puolestaan todeta olevan merkittävämmässä asemassa 55-64-vuotiaiden kuin nuoremman eläkeläisryhmän kohdalla. Ansiotulot eivät 55-64-vuotiaidenkaan tulonmuodostuksessa osoittaudu merkityksellisiksi. Myös USA:ssa ansiotulojen osuus bruttotuloista jää vähäiseksi huolimatta yleisestä käytännöstä, jossa päätyöstään eläkkeelle jäänyt aloittaa työskentelyn uudessa usein osa-aikaisessa työssä. Näitä töitä kutsutaan yleisesti nimellä '*bridging jobs*.' USA:ssa on myös tietoisesti pyritty kannustamaan vanhuuseläkkeeseen oikeutettuja – voidaan maksaa varhennettuna 62 vuoden iästä alkaen – jatkamaan työelämässä. Määrä, jonka USA:ssa voi ansaita ennen kuin menettää sosiaaliturvatuudet on kasvanut, ja erityisesti sen on suunniteltu kasvavan 65-69-vuotiaiden osalta. Vuonna 2000 ansiotulorajana on 17 000 USD, ja vuoden 2002 rajaksi on määriteltä 30 000 USD. (SSA 2000; Quadagno 1999.) Vanhimman eläkeläisryhmän – yli 64-vuotiaiden – kohdalla ei ole yllättävää, että eläkkeiden yhteenlaskettu osuus nousee vähintään 90 prosenttiin kotitalouden bruttotuloista valtaosassa tutkittavia maita. Isossa-Britanniassa ja Ruotsissa tulonsiirtojen⁵, ja vastaavasti USA:ssa omaisuustulojen verrattain korkeana säilyneet osuudet vähentävät eläkkeiden merkitystä toimeentulon takaajana. Yksityisen lisäeläketurvan merkitys jää vanhimmassa ikäryhmässä alhaisemmaksi edelliseen ikäryhmään verrattuna. Isossa-Britanniassa yksityisen lisäeläketurvan osuus kokonaistulopaketista lähenee 20 prosenttia, mutta USA:ssa, Kanadassa ja Ruotsissa sen osuus jää 13 prosenttiin. Lakisääteiset eläkkeet puolestaan hallitsevat suvereenisti tulonmuodostusta Australiassa, Ranskassa, Saksassa ja Suomessa.

5 Sekä Isossa-Britanniassa että Ruotsissa 65 vuotta täyttäneiden yksinasuvien eläkeläisten tulonsiirrot koostuvat lähes yksinomaan tarveharkintaisesti myönnettävästä asumistuesta.



Kuvio 2. Lakisääteisten eläkkeiden osuus yksinasuvien eläkeläisten tulonmuodostuksessa, %.

Yleisenä trendinä voidaan todeta, että mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kyse, sitä yksiselitteisemmiksi yksinasuvien eläkeläisten tulonlähteet muotoutuvat (ks. myös liitetaulukko 8). Kuten kuvio 2 osoittaa näyttää lakisääteinen eläketurva nousevan iän karttuessa yhä keskeisempään asemaan yksinasuvien eläkeläisten tulonmuodostuksessa. Vertailtavista maista USA:ssa lakisääteisten eläkkeiden osuus vaihtelee voimakkaimmin ikäryhmittäin tarkasteltuna. Alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä yksityinen lisäeläketurva muodostaa kolme neljäsosan yksinasuvien amerikkalaiseläkeläisten tulopaketista, ja tästä syystä lakisääteisten eläkkeiden osuus jää verrattain alhaiseksi, eli 10 prosenttiin. Sitä vastoin Australiassa, Norjassa ja Ruotsissa lakisääteisen eläketurvan osuus säilyy verrattain tasaisena siirryttäessä ikäryhmästä toiseen. Norjan ja Ruotsin kohdalla huomio kiinnittyy lakisääteisten eläkkeiden korkeaan osuuteen alle 55-vuotiaiden bruttotuloista. Tulosta voidaan selittää sillä, että yksityisen lisäeläketurvan osuus jää alle 55-vuotiaiden norjalais- ja ruotsalaiseläkeläisten tulopaketeissa selvästi alhaisemmaksi kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Ruotsin osalta myös tulonsiirtojen verrattain korkea osuus yli 64-vuotiaiden tulonmuodostuksessa pienentää omalta osaltaan lakisääteisten

eläkkeiden suhteellista osuutta. Myös Ison-Britannian kohdalla tulonsiirtojen merkittävä rooli yksinasuvien eläkeläisten tulonlähteenä alentaa lakisääteisten eläkkeiden suhteellista osuutta jokaisessa ikäryhmässä.

Vertailtavien maiden sijoittuminen kuviossa 2 ei täysin vastaa tutkimuksen alussa esitettyä oletusta eläketurvapilarien merkityksestä eri hyvinvointivaltiomalleissa. Anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maista Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa yksityinen lisäeläketurva nousee oletusten mukaisesti merkittävämpään asemaan toimeentulon takaajana kuin muissa tarkastelun kohteena olevissa maissa. Sitä vastoin Australiassa lakisääteiset eläkkeet muodostuvat muihin anglosaksisen mallin maihin verrattuna huomattavasti tärkeämmiksi toimeentulonlähteiksi. Australian osalta 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien tulorakenne vastaakin pitkälti norjalaiseläkeläisten tulonmuodostusta. Australian poikkeavuutta muihin anglosaksisen mallin maihin nähden voidaan selittää sillä, että Australiassa vuonna 1992 käyttöön otetun pakollisen lisäeläkkeen takuumaksujärjestelmän – *Superannuation Guarantee Charge*⁶ – asteittainen voimaantulo vie oman aikansa, ja näin tulo- ja varallisuusharkintainen vanhuuseläke jää monelle vielä tärkeimmäksi tulonlähteeksi (ks. Olsberg 1997).

Vastaavasti Suomessa yksinasuvien tulopaketit eroavat varsin merkittävästi norjalaisten ja ruotsalaisten eläkeläiskotitalouksien tulopaketitirakenteesta. Suomessa lakisääteisellä eläketurvalla näyttää kuvion 2 perusteella olevan keskeisempi merkitys yli 64-vuotiaiden toimeentulon takaajana, ja näin Suomi ryhmittyykin tulorakenteensa perusteella enemmän korporatiivista sosiaalipolitiikkaa harjoittavien Ranskan ja Saksan kuin Norjan ja Ruotsin kanssa. Suomen osalta lakisääteisen eläketurvan keskeisyyttä toimeentulon takaajana selittää se, että meillä ei – toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa – ole eläkekattoa. Norjassa ja Ruotsissa on eläkekatto jättänyt jonkin verran tilaa myös yksityisille lisäeläkejärjestelyille. (Øverbye 1998) Edellä esitetyistä eroavaisuuksista huolimatta *lakisääteiset eläkkeet toimivat 65 vuotta täyttäneiden yksinasuvien eläkeläisten ensisijaisena tulonlähteenä kaikissa vertailtavissa maissa.*

6 Pakollisen lisäeläketakuun maksun perusteella maksettava eläketulo on tässä yhteydessä luokiteltu yksityiseksi lisäeläketurvaksi.

3.2 Pariskunnat

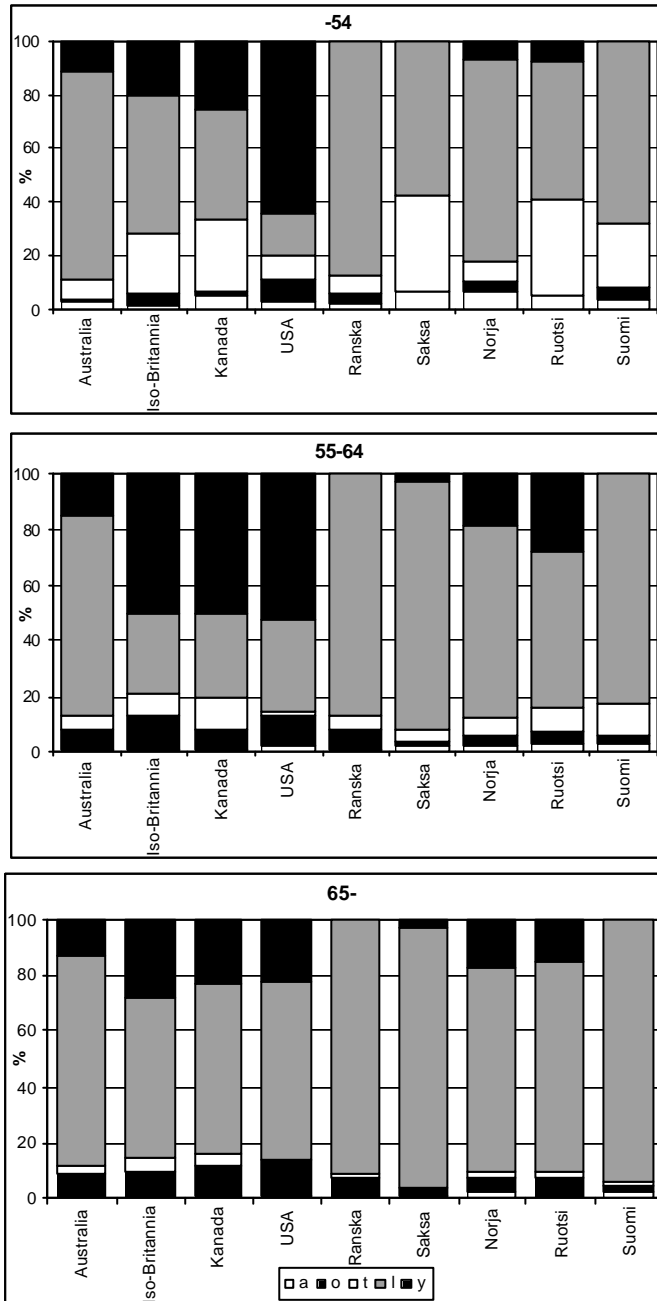
Kuviossa 3 on analysoitu lapsettomien tai ns. tyhjän pesän kautta elävien eläkeläispariskuntien tulonmuodostusta (ks. myös liitetaulukko 9). Alle 55-vuotiaiden eläkeläispariskuntien kokonaistulopaketissa näyttää eläkkeiden yhteenlaskettu osuus jäävän vanhempien ikäryhmien osuutta alhaisemmaksi. Nuorimmat eläkeläispariskunnat saavat suuremman osan tuloistaan ansiotuloina, mutta myös tulonsiirtojen osuus kokonaistulopaketissa kohoaa tässä ikäryhmässä korkeimmalle. Saksassa⁷ ja Ruotsissa tulonsiirrot muodostavat jopa kolmasosan kotitalouden bruttotuloista. Saksaalaisten alle 55-vuotiaiden eläkeläispariskuntien tulonsiirrot koostuvat lähes yksinomaan työttömyyden perusteella maksettavista tulonsiirroista. Ruotsissa valtaosan nuorimman ikäryhmän tulonsiirroista muodostaa työttömyyden lisäksi sairauden perusteella maksettavat tulonsiirrot. Myös Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja Suomessa tulonsiirtojen osuus kohoaa lähes 25 prosenttiin kotitalouden bruttotuloista. Muiden tarkasteltavien maiden osalta tulonsiirtojen osuus jää selvästi alhaisemmaksi. Tulonsiirtojen keskeistä roolia myös nuorimpien eläkeläispariskuntien toimeentulossa voidaan selittää tässä tutkimuksessa käytetyllä eläkeläiskotitalouden määritelmällä. Tutkimuksen alussa esitettyyn määritelmään ei sisällynyt ajatusta siitä, että eläkeläispariskunnan kohdalla molempien puolisoiden olisi oltava eläkkeellä. Määritelmän mukaan on siis mahdollista, että toisen puolison pääasialliseksi tulonlähteeksi muotoutuvat – esim. työttömyyden tai sairauden aikana – lyhytaikaiset tulonsiirrot.

Lakisääteiset eläkkeet näyttävät kuitenkin kuvion 3 perusteella muodostuvan nuorimpien eläkeläispariskuntien pääasialliseksi toimeentulonlähteeksi lähes kaikissa tutkittavissa maissa. Ranskassa lakisääteiset eläkkeet muodostavat lähes 90 prosenttia kotitalouden bruttotuloista, ja Australiassa ja Norjassakin niiden osuus kohoaa kolme neljäsosaan. Em. maissa alle 55-vuotiaiden eläkeläispariskuntien lakisääteinen eläketurva koostuu pääasiassa työkyvyttömyyden perusteella maksettavista eduista ja eläkkeistä. Ranskassa työkyvyttömyyden perusteella maksettavien etujen ja eläkkeiden osuus kohoaa 67 prosenttiyksikköön 87 prosen-

⁷ Myös alle 55-vuotiaita eläkeläispariskuntia on Saksan ja Ison-Britannian aineistoissa niukalaisesti (ks. liitetaulukko 4).

tista. Norjassa vastaavat luvut ovat 60 prosenttiyksikköä 75 prosentista ja Australiassa 71 prosenttiyksikköä 78 prosentista. USA:ssa sitä vastoin yksityinen lisäeläketurva nousee eläkeläispariskuntienkin kohdalla keskeiseen asemaan toimeentulon takaajana. Yksityinen lisäeläketurva muodostaa USA:ssa keskimäärin 64 prosenttia alle 55-vuotiaiden eläkeläispariskuntien tulopaketista. Myös Kanadassa yksityisen lisäeläketurvan osuus kohoaa noin neljäsosaan kotitalouden bruttotuloista.

Seuraavan ikäryhmän – 55-64-vuotiaiden – tulopakettitarkastelu osoittaa, että ansiotulojen osuus bruttotuloista jää edelliseen ikäryhmään verrattuna alhaisemmaksi useimmissa maissa, ja vastaavasti omaisuustulojen osuus muodostuu korkeammaksi. Omaisuustulojen osuus kohoaa suurimmaksi Isossa-Britanniassa, mutta myös USA:ssa ne muodostavat yli 10 prosenttia kokonaistulopaketista. Myös tulonsiirtojen merkitys toimeentulon takaajana jää 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä selvästi vähäisemmäksi. Vain Kanadassa ja Suomessa niiden osuus ylittää 10 prosenttia kotitalouden bruttotuloista. Lakisääteinen eläketurva muodostuu valtaosassa tutkittavia maita ensisijaiseksi toimeentulonlähteeksi. Ranskassa ja Saksassa lakisääteisten eläkkeiden osuus lähenee 90 prosenttia, ja Suomessakin niiden osuus ylittää yli 80 prosenttiin kotitalouden bruttotuloista. Ranskan osalta on kuitenkin syytä muistaa, että pakollisia lisäeläkejärjestelmiä – *AGIRC* ja *ARRCO* – ei saatu erotettua lakisääteisistä eläkkeistä. Tästä syystä yksityisen lisäeläketurvan osuus jää Ranskan aineistossa olemattomaksi. Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa lakisääteiset eläkkeet muodostavat vain noin kolmasosan 55-64-vuotiaiden eläkeläispariskuntien kokonaistulopaketista. Em. maissa yksityisen lisäeläketurvan osuus vastaavasti kohoaa noin puoleen kokonaistuloista. Myös Ruotsissa yksityinen lisäeläketurva muodostaa yli neljäsosan 55-64-vuotiaiden eläkeläispariskuntien kokonaistulopaketista.

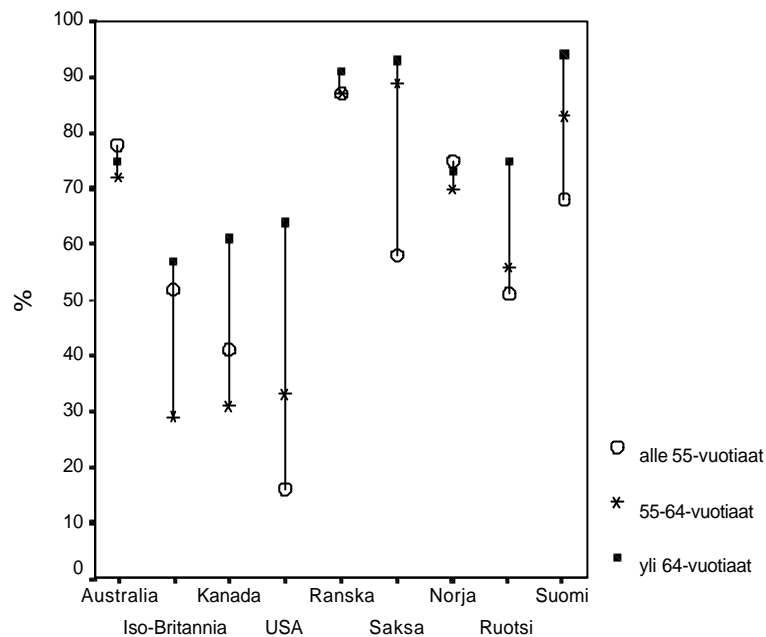


a=ansiotulot o=omaisuustulot t=lyhytaikaiset tulonsiirrot
l=lakisääteinen eläketurva y=yksityinen lisäeläketurva

Kuvio 3. Eläkeläispariskuntien tulopaketit, %.

Vanhimman ikäryhmän – 65 vuotta täyttäneiden – tulopaketeissa eläketulon ensisijaisuus toimeentulon takaajana ei jätä paljoakaan tilaa muille tulokomponenteille. Eläkkeiden yhteenlaskettu osuus kohoaa lähes kaikissa tutkittavissa maissa noin 90 prosenttiin kotitalouden bruttotuloista. Kuviosta 3 havaitaan lakisääteisten eläkkeiden osuuden 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien bruttotuloista kohoavan korkeimmaksi Suomessa, mutta myös Saksassa ja Ranskassa niiden osuus ylittää 90 prosenttia. Vastaavasti Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa lakisääteisten eläkkeiden osuus jää selvästi alhaisemmaksi. Em. maissa yksityisen lisäeläketurvan osuus kohoaa korkeimmaksi eli noin neljäsosaan kotitalouden bruttotuloista. Kanadan osalta saatua tulosta voidaan selittää sillä, että Kanadassa lakisääteisen eläketurvan on todettu tarjoavan ei vain varakkaille vaan myös keskituloisille vaatimattoman toimeentulon perustan. Tästä syystä ihmiset yleisesti täydentävät toimeentuloaan yksityisillä eläkeratkaisuilla (Gruber 1997). Myös työnantajakohtaiset tai työmarkkinasopimukseen perustuvat lisäeläkejärjestelmät ovat Kanadassa melko yleisiä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Työntekijöistä 42 % kuului vuonna 1995 työnantajakohtaisen tai työmarkkinasopimukseen perustuvan lisäeläkejärjestelmän piiriin (Laitinen-Kuikka & Bach 1999; Statistics Canada).

Omaisuuksien tulot muodostavat Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa noin 10 prosenttia kokonaistulopaketista. Australian osalta on aika yllättävää, että omaisuustulojen osuus eläkeläispariskuntien bruttotuloista jää muihin anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maihin verrattuna alhaisemmaksi. Todennäköistä olisi, että australialaiset sijoittaisivat osan kertakorvauksena saamastaan lisäeläkkeestään, ja sijoitusten arvo näkyisi tässä yhteydessä omaisuustulojen osuutena kotitalouden bruttotuloista. Saatua tulosta voidaan pitää osoituksena siitä, että kertakorvauksena maksettavan lisäeläkkeen roolia kotitalouden toimeentulossa on aika vaikea jäljittää yksinomaan kotitalouden tulonmuodostusta analysoimalla. Tässä yhteydessä tarvittaisiin tietoa myös kotitalouden menoista ja varallisuudesta.



Kuvio 4. Lakisääteisten eläkkeiden osuus eläkeläispariskuntien tulonmuodostuksessa, %.

Myös eläkeläispariskuntien osalta tulonlähteet muotoutuvat yksipuolisemmiksi iän karttuessa, ja *lakisääteiset eläkkeet näyttävät kuvion 4 perusteella muodostuvan 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntienkin ensisijaiseksi tulonlähteeksi kaikissa tutkittavissa maissa*. Verrattaessa kuvioita 2 ja 4 voidaan lakisääteisten eläkkeiden kuitenkin todeta olevan keskeisemmässä asemassa 65 vuotta täyttäneiden yksinasuvien tulonmuodostuksessa. Ainoana poikkeuksena voidaan mainita Ruotsi, jossa 65 vuotta täyttäneet eläkeläispariskunnat saavat yksinasuviin eläkeläisiin verrattuna suuremman osan tuloistaan lakisääteisistä eläkkeistä.

Vertailtavat maat eivät myöskään eläkeläispariskuntien kohdalla noudata täysin alussa esitettyä eläketurvapilarien hyvinvointivaltiomallien mukaista jakautumista. Norjassa ja Australiassa lakisääteisten eläkkeiden osuus vaihtelee samankaltaisesti ikäryhmästä toiseen. Australiassa lakisääteinen eläketurva näyttääkin yleisesti nousevan merkittävämpään asemaan toimeentulon takaajana kuin muissa anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maissa. Vanhimmassa ikäryhmässä lakisääteisten eläkkeiden osuus kohoaa Norjan ja Ruotsin tavoin kolme neljäsosaan australialaisten eläkeläispariskuntien bruttotuloista (ks. myös liitetaulukko 9).

Australian osalta saatua tulosta voidaan selittää vanhuuseläkkeen vahvalla asemalla tulonmuodostuksessa. Vaikka Australian vanhuuseläke onkin tulo- ja varallisuusharkintainen, tuloharkinnan perusteella evätään vain noin kolmannes hakijoista. Varallisuusharkinnassa hylkäysprosentti on vielä alhaisempi. Esimerkiksi vuonna 1997 kaksi kolmasosaa vanhuuseläkeläisistä oli oikeutettuja maksimieläkkeeseen (Centrelink 1998). Muista maista poiketen Australiassa ja Norjassa lakisääteisten eläkkeiden osuus muodostuu korkeimmaksi alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä. Saatua tulosta voidaan selittää sillä, että Australiassa ja Norjassa yksityisen lisäeläketurvan ja omaisuustulojen osuus jää alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä muihin ikäryhmiin verrattaessa alhaisemmaksi, ja vastaavasti tulonsiirtojen osuus muodostuu suuremmaksi. Kuvion 4 perusteella voidaan lakisääteisten eläkkeiden osuuksien todeta olevan Saksassa ja Suomessa lähellä toisiaan. Myös Iso-Britannia, Kanada ja USA muodostavat yhtenäisen ryhmittymän – erityisesti 55-64- ja yli 64-vuotiaiden ikäluokassa. Sitä vastoin Ruotsille ja Ranskalle on kuviosta 4 vaikeata löytää vastinpareja.

4 ELÄKETURVAN TASO

Eläkeläisten toimeentuloa arvioitaessa on myös mielekästä verrata eläketurvan tasoa eri maissa. Eläketurvan tason määrittelemiseksi on seuraavissa analyyseissä niin yksinasuvien kuin eläkeläispariskuntienkin osalta laskettu yhteen lakisääteisten eläkkeiden ja yksityisen lisäeläketurvan absoluuttiset keskiarvot. Saadut tulokset kuvaavat siten eläkkeiden keskimääräistä⁸ tasoa eri maissa. Tässä yhteydessä onkin hyvä muistaa, että osa eläkeläisväestöstä joutuu tulemaan toimeen huomattavasti pienemmillä eläketuloilla kuin mitä tämä analyysi osoittaa. Vastaavasti varakkaampien eläkeläiskotitalouksien eläketulot saattavat poiketa merkittävästikin tässä esitetystä keskiarvosta.

4.1 Yksinasuvat

4.1.1 Valuuttakurssivertailu

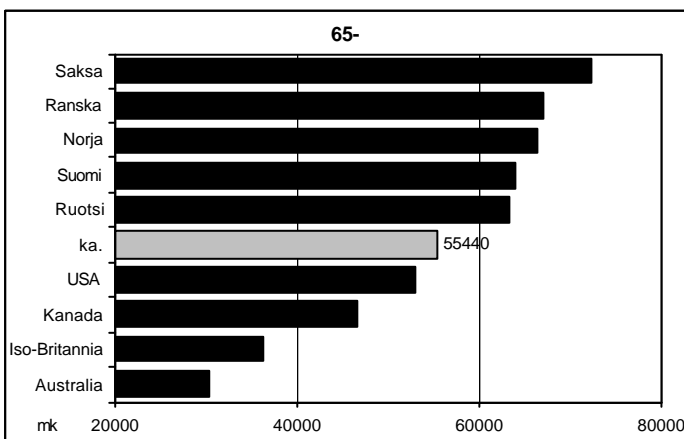
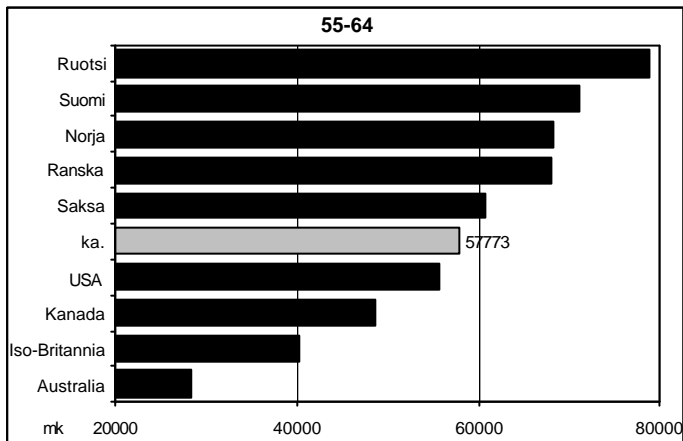
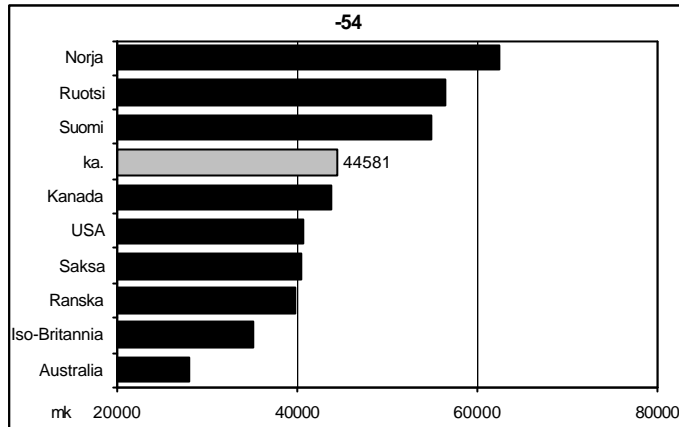
Yksinasuvien eläkeläisten eläketurvan tasoa on kuviossa 5 analysoitu ns. valuuttakurssivertailun avulla. Valuuttakurssivertailussa maiden eläketulot on muutettu vastaamaan Suomen markan arvoa vuonna 1995, koska useimmat 1990-luvun puolivälin aineistot ovat tältä vuodelta (ks. liitetäulukko 2). Kansallisena valuuttana ilmoitetut eläketulot on kuluttajahintaindeksin avulla ensin muutettu vastaamaan ko. maan vuoden 1995 rahan arvoa. Tämän jälkeen eläketulot on muunnettu Suomen markoiksi käyttäen apuna Suomen Pankin vahvistamia valuuttojen vuosikeskikursseja.

⁸ Tutkiessaan ikääntyneiden toimeentuloa Quinn (1987) kirjoitti osuvasti: 'The most important characteristics of the aged is their diversity. The average can be very deceptive, because it ignores the tremendous dispersion around it. Beware of the mean'.

Kuviossa 5 vertailtavat maat on esitetty kokonaiseläketulon suuruuden mukaisessa järjestyksessä. Nuorimpien yksinasuvien keskimääräinen eläketulo näyttää vaihtelevan Norjan 63 000 markasta Australian 28 000 markkaan. Norjan ohella Suomi ja Ruotsi erottautuvat maina, joissa kokonaiseläketurva ylittää keskimääräisen tason. Anglosaksisen ja mannermaisen hyvinvointivaltiomallin maissa eläkkeiden taso jää selvästi alhaisemmaksi.

Verrattaessa nuorimpaan ikäryhmään näyttävät seuraavan ikäryhmän eläketulot muodostuvan paremmiksi kaikissa vertailtavissa maissa. Kuvion 5 perusteella voidaan 55-64-vuotiaiden yksinasuvien eläketuloissa todeta ilmenevän myös suurempaa hajontaa. Ruotsissa keskimääräinen eläketulo hipoo 80 000 markan rajaa, kun taas Australiassa sen osuus jää alle 30 000 markkaan. Ruotsin ohella näyttävät eläkkeet kohoavan Suomessa, Norjassa ja Ranskassa selvästi muiden maiden keskiarvojen yläpuolelle. Myös 55-64-vuotiaiden kohdalla näyttävät eläkkeet muodostuvan paremmiksi pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin maissa kuin anglosaksisissa maissa.

Kuviosta 5 havaitaan, että vanhimmassa ikäryhmässä keskimääräiset eläkkeet jäävät 55-64-vuotiaiden eläketuloihin verrattuna alhaisemmiksi kaikissa muissa maissa paitsi Australiassa ja Saksassa. Yli 64-vuotiaiden keskimääräinen kokonaiseläketurva näyttää muodostuvan kiistatta parhaimmaksi Saksassa. Toisaalta Saksassa on suuri joukko eläkeläisiä, jotka ovat viettäneet runsaasti aikaa työmarkkinoiden ulkopuolella – esim. kotiäidit. Näiden ryhmien eläketurvan tason voidaan olettaa jäävän kuviossa 5 esitettyjä keskimääräisiä lukuja alhaisemmaksi. Myös Ranskassa ja Norjassa 65 vuotta täyttäneiden eläketulot kohoavat lähes 67 000 markkaan. Anglosaksisista maista eläkkeet muodostuvat selvästi parhaimmiksi USA:ssa. Kuviosta 5 nähdään, että ero Ruotsin ja USA:n keskimääräisen eläketulon välillä on noin 10 000 markkaa. Myös Kanadassa keskimääräinen kokonaiseläketurva ylittää kirkkaasti brittiläisen ja australialaisen tason.



Kuvio 5. Yksinasuvien eläkeläisten kokonaiseläketulo – valuuttakurssivertailu.

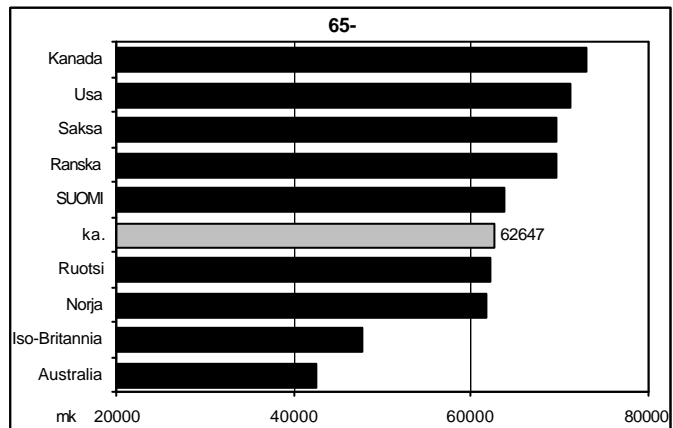
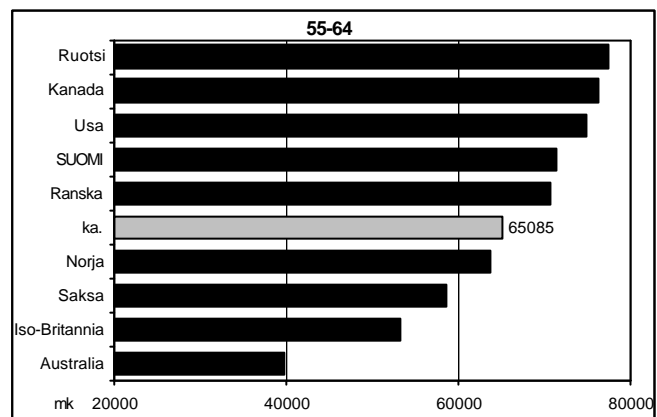
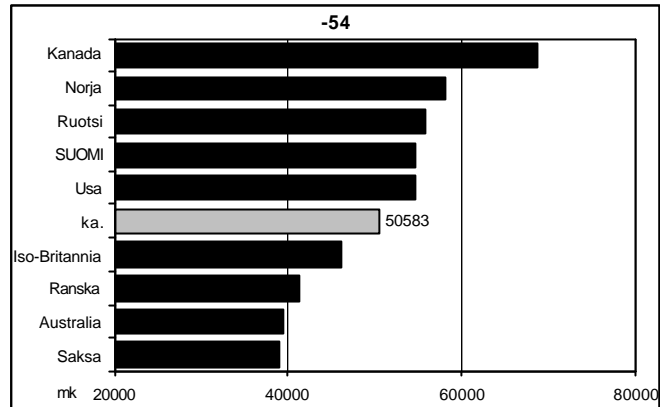
Australian lukuja tulkittaessa on syytä muistaa, että kertakorvauksena maksettavaa lisäeläkettä on tulotilastoissa vaikea jäljittää kokonaisuutena, ja todennäköisesti se onkin muuttanut muotoaan useasti eläkkeen myöntämishetkestä alkaen. Kuten jo aiemmin todettiin, lisäeläkerahoilla on saatettu esimerkiksi maksaa asunovelkoja ja näin niiden vaikutus ilmenee pienentyneinä asumiskuluina. Kaiken kaikkiaan pakollisen lisäeläkkeen osuutta australialaisen eläkeläiskotitalouden bruttotuloissa on varsin hankalaa arvioida jälkikäteen. Tilastot kuitenkin kertovat, että useimmat 1990-luvun puolivälissä myönnettyt kertakorvauseläkkeet – *lump-sums* – olivat taloudelliselta arvoltaan vähäisiä. Kertakorvauksena maksettavan lisäeläkkeen – *Superannuation Guarantee Charge* – arvo jäi 55-74-vuotiaiden ikäryhmässä 30 prosentilla alle 5 000 AUD:iin eli noin 16 000 markkaan, ja 71 prosentilla alle 60 000 AUD:iin eli noin 195 000 markkaan. Miesten ja naisten lisäeläkkeet vaihtelivat suuresti. Naisista 47 prosenttia joutui tyytymään alle 5 000 AUD:in lisäeläkkeeseen, mutta miehistä vain 19 prosenttia sai näin alhaisen eläkkeen. Vastaavasti naisista 94 prosentilla ja miehistä 77 prosentilla lisäeläke jäi alle 100 000 AUD:iin eli noin 320 000 markkaan. (King et al. 1999.)

4.1.2 Ostovoimapariteetit

Kuviossa 5 esitetty valuuttakursseihin perustuva vertailu ei ota huomioon maan yleistä hintatasoa, eli kuvio 5 ei kerro mitään eläkkeiden ostovoimasta kussakin maassa. Tästä syystä analyysijä on täydennetty ostovoimapariteettivertailuilla käyttäen hyväksi OECD:n laskemia ostovoimaa kuvaavia indikaattoreita. Kuviossa 6 on analysoitu keskimääräisen kokonaiseläketurvan ostovoimaa tutkittavissa maissa. Suomen arvot pysyvät kuviossa 6 muuttumattomina, ja muiden maiden eläkkeiden ostovoimaa verrataan näin Suomen arvoihin. Kuvioiden 5 ja 6 vertailu osoittaa, että ostovoimapariteetteihin perustuva vertailu näyttää antavan varsin erilaisen kuvan kokonaiseläketurvan keskimääräisestä tasosta eri maissa. Nuorimman ikäryhmän kohdalla ostovoimapariteettitarkastelu laskee Saksan, Suomen, Norjan ja Ruotsin suhteellista asemaa. Ostovoimapariteettitarkastelu sitä vastoin nostaa Kanadan selvään johtoon. Kanadassa keskimääräinen kokonaiseläketurva muodostuu noin 10 000 markkaa suuremmaksi kuin toisena olevassa Norjassa, vaikka vaihtokursseilla mitattuna norjalainen eläke osoittautuu selvästi paremmaksi.

Seuraavan ikäryhmänkin – 55-64-vuotiaiden – kohdalla ostovoimapariteettitarkastelu näyttää heikentävän Norjan ja Suomen sijoitusta, mutta myös Saksan suhteellinen asema heikkenee valuuttakurssivertailuun nähden. Voimakkaimmin ostovoimapariteettitarkastelu alentaa Norjan eläkkeiden tasoa. Norjalaisten keskimääräinen eläketaso jää noin 5 000 markkaa vaihtokurssitarkastelun tuloksesta. Vastaavasti ostovoimapariteettitarkastelu parantaa selvimmin Kanadan keskimääräistä kokonaiseläketurvaa. Kuviossa 6 esitetyt Kanadan keskimääräiset eläketulot ovat noin 28 000 markkaa korkeammat kuin valuuttakurssitarkastelulla saadut tulokset. Tämän johdosta Kanadan keskimääräinen kokonaiseläketurva saavuttaa melkein ruotsalaisen eläketurvan tason. Eläkkeiden painottaminen ostovoimalla näyttää 55-64-vuotiaiden kohdalla kaiken kaikkiaan kaventavan maiden välisiä eläkkeiden tasoeroja.

Vanhimman ikäryhmän – 65 vuotta täyttäneiden – kohdalla ostovoimapariteettitarkastelu parantaa selvimmin Kanadan ja USA:n asemaa. Kanadassa ja USA:ssa keskimääräinen eläketulo verrattuna vaihtokurssitarkasteluun kohoaa merkittävästi, ja ostovoimapariteettitarkastelun tuloksena maat kiilautuvat kärkeen samalla heikentäen muiden vertailussa mukana olevien maiden suhteellista sijoitusta. Kanadan ja USA:n asemaa arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa, että eläkeläiset joutuvat em. maissa usein kustantamaan itse palveluja, jotka Pohjoismaissa ovat voimakkaasti valtion subventoimia. Näin ostovoimapariteettitarkastelu ei anna täysin realistista kuvaa kanadalaisten ja amerikkalaisten eläkeläisten toimeentulosta. Vastaavasti sen voidaan todeta jonkin verran heikentävän norjalaisten, ruotsalaisten ja suomalaisten keskimääräistä kokonaiseläketurvan tasoa. Sitä vastoin Australian ja Ison-Britannian suhteelliset sijoitukset näyttävät kuvion 6 perusteella säilyvän muuttumattomina huolimatta keskimääräisen eläketulon ostovoimalla mitatusta kasvusta. Maiden väliset eläketurvan tasoerot näyttävät kaventuvan selvimmin juuri vanhimmassa ikäryhmässä.



Kuvio 6. Yksinasuvien eläkeläisten kokonaiseläketulo – ostovoimapriteetit.

4.1.3 Tulojen suhde työikäisten tuloihin

Edellä esitetyt tarkastelut eivät kuitenkaan kerro mitään yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien taloudellista asemasta suhteessa muuhun väestöön. Tästä syystä taulukossa 5 onkin vielä verrattu 65 vuotta täyttäneiden yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien keskimääräisiä kokonaiseläketuloja työikäisten yksinasuvien keskimääräisiin ansiotuloihin. Myös yksinasuvien eläkeläistalouksien keskimääräiset brutto- ja käytettävissä olevat tulot on suhteutettu työikäisten yksinasuvien vastaaviin keskiarvoihin. Työikäisellä väestöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä 25-54-vuotiaita kotitalouksia, eli opiskelijat ja varhaiseläkeläiset on tietoisesti rajattu ko. tulotarkastelun ulkopuolelle. Taulukosta 5 nähdään, että Ruotsissa, Suomessa ja Ranskassa yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläketulo kohoaa lähes 80 prosenttiin työikäisten yksinasuvien keskimääräisistä ansiotuloista. Saksa, Norja ja Kanada muodostavat toisen selkeästi erottuvan ryhmittymän. Em. maissa yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten keskimääräinen eläketulo lähenee 60 prosenttia työikäisten yksinasuvien keskimääräisistä ansiotuloista. Vastaavasti Isossa-Britanniassa ja USA:ssa korvaavuustaso jää noin 40 prosenttiin. Vertailtavista maista Australiassa eläketulojen suhde ansiotuloihin jää selvästi alhaisimmaksi, eli kolmasosaan.

Taulukko 5. Yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten tulojen suhde työikäisten yksinasuvien tuloihin.

	Keskimääräisen kokonaiseläketulon suhde työikäisen väestön keskimääräisiin ansiotuloihin, %		Keskimääräisen bruttotulon suhde työikäisen väestön keskimääräisiin bruttotuloihin, %		Keskimääräisten käytettävissä olevien tulojen suhde työikäisen väestön keskimääräisiin käytettävissä oleviin tuloihin, %
Ruotsi	78	Ruotsi/ Ranska	75	Ruotsi	85
Suomi	77	Suomi	64	Saksa	79
Ranska	76	Kanada	58	Ranska	78
Saksa	57	Norja	55	Suomi	75
Norja	56	Saksa	53	Kanada	68
Kanada	54	Iso-Britannia	48	Norja	67
Iso-Britannia	42	USA	45	Iso-Britannia/ USA	57
USA	40	Australia	34	Australia	43
Australia	33				

Eläkkeet eivät yksinään muodosta yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten kokonaistulopaketteja. Tästä syystä taulukossa 5 on vielä verrattu eläkeläisten keskimääräisiä bruttotuloja työkäisten yksinasuvien keskimääräisiin bruttotuloihin. Maiden järjestys ja prosenttiosuudet eivät olennaisesti muutu edellisestä. Ainoastaan Ranskan ja Kanadan voidaan todeta parantavan jonkin verran suhteellista sijoitustaan. Taulukossa 5 esitellyistä tulonjakoprosessin eri vaiheista käytävissä olevien tulojen voidaan olettaa parhaiten kuvaavan eläkeläisten reaalitytuloa suhteessa työkäiseen väestöön. Käytävissä olevien tulojen tarkastelu osoittaa, että ko. mittarilla yksinasuvat 65 vuotta täyttäneet eläkeläiset yltyvät lähes jokaisessa tutkittavassa maassa lähemmäksi työkäisten yksinasuvien tulotasoa verrattuna eläke- ja bruttotulomittariin. Verotuksen tuloeroja tasaava mekanismi näyttää siis toimivan yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien hyödyksi. Ruotsissa yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten keskimääräiset käytävissä olevat tulot jäävät ainoastaan 15 prosenttiyksikköä työkäisten yksinasuvien vastaavasta keskiarvosta. Saksassa, Ranskassa ja Suomessa käytävissä olevat tulot yltyvät lähes 80 prosenttiin, ja vastaavasti Kanadassa ja Norjassa noin 70 prosenttiin työkäisten yksinasuvien keskimääräisistä nettotuloista. Isossa-Britanniassa ja USA:ssa eläkeläisten käytävissä olevat tulot lähenevät 60 prosenttia työkäisten yksinasuvien vastaavasta keskiarvosta, mutta Australiassa ne jäävät noin 40 prosenttiin.

Taulukko 5 osoittaa, että ruotsalaiset eläkeläiset yltyvät kaikilla tulomittareilla mitattuna lähimmäksi työkäisten yksinasuvien tulotasoa. Vastaavasti Australiassa eläkeläisten tulotaso jää selvästi työkäisten tuloista. Maat eivät taulukossa 5 asetu kuitenkaan täysin hyvinvointivaltiomallien mukaiseen järjestykseen. Norjassa eläkkeiden korvaavuustaso jää kaikilla tulomittareilla Ruotsin ja Suomen tasoa alhaisemmaksi, ja Kanada puolestaan erottuu edukseen muista anglosaksisista maista.

4.1.4 Köyhyysastevertailu

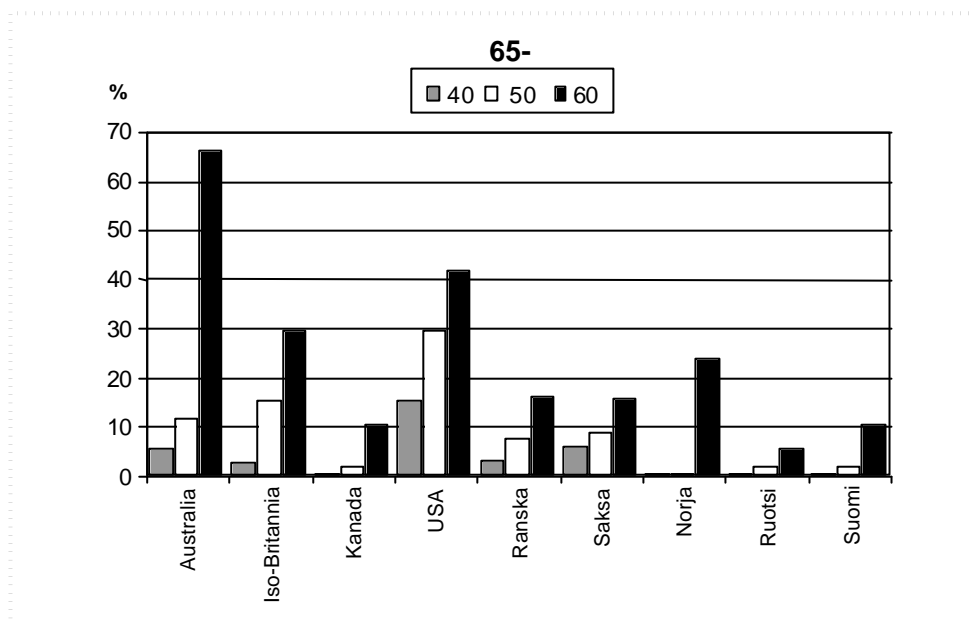
Kuvio 1 osoitti yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien toimeentulon koostuvan pääsääntöisesti eläkkeistä. Eläketurvan tasoa voidaan näin tämän ikäryhmän osalta vielä erikseen tutkia tarkastelemalla kuinka riittävän toimeentulon eläkkeet 65 vuotta täyttäneille takaavat. Tämä saadaan selville suorittamalla köyhyysastevertailuja. Köyhiksi on kuviossa 7 määritelty ne yksinasuvat eläkeläiskotitaloudet, joiden käytet-

tävissä olevat tulot jäävät alle puoleen väestön mediaanitulosta. Köyhyysrajan määrittelyminen puoleksi väestön mediaanitulosta on osittain mieltävaltainen ratkaisu, jota voidaan kontrolloida suorittamalla herkkyysanalyysijä. Luotettavuuden parantamiseksi tarkasteluun onkin otettu mukaan myös köyhyysasteet käytettäessä köyhyysrajana 40 ja 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Kuviossa 7 kulutusyksikkökertoimet perustuvat OECD:n kulutusyksikköasteikkoon. Vertailevassa tutkimuksessa on OECD:n kulutusyksikköasteikon ohella käytössä monia muita kulutusyksikköasteikoita (ks. Pedersen 1999). Aiemmat kansainväliset vertailut ovat myös osoittaneet, että kulutusyksikköasteikon valinta vaikuttaa varsin merkittävästi saatuihin tutkimustuloksiin (keskustelusta ks. esim. Whiteford 1985; Buhmann et al. 1988; Hagfors 1993; Burkhauser et al. 1996; Ringen 1997; Burniaux et al. 1998). Tämän tekijän kontrolloimiseksi on liitekuviossa 1 esitetyissä köyhyysluvuissa käytetty kulutusyksikkökertoimena neliöjuurta kotitalouden koosta. Neliöjuuritarkastelu on myös ollut käytössä useissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Atkinson et al. 1995), ja sen voidaan erityisesti eläkeläispariskuntien kohdalla todeta olevan OECD:n kulutusyksikköasteikkoon verrattuna hienojakoisempi eli kotitalouden – oletettujen – tarpeiden kasvu ei neliöjuuritarkastelussa ole niin vahvassa yhteydessä kotitalouden jäsenten lukumäärän lisääntymiseen⁹.

Köyhyysrajan ollessa 50 prosenttia väestön mediaanitulosta kuvio 7 osoittaa köyhyiden olevan selvästi yleisintä USA:ssa, jossa lähes kolmasosa 65 vuotta täyttäneistä yksinasuvista eläkeläisistä elää suhteellisella tulometodilla mitattuna köyhydessä. Myös Isossa-Britanniassa ja Australiassa köyhyysaste kohoaa yli 10 prosenttiin. Mielenkiintoisena poikkeuksena anglosaksisista maista erottuu Kanada, jossa köyhyiden voidaan todeta olevan yhtä vähäistä kuin Ruotsissa ja Suomessa. Kanadassa on tietoisesti pyritty parantamaan kaikkein köyhimpien eläke-

9 Kotitalouden jäsenet saavat neliöjuuritarkastelussa seuraavanlaiset kertoimet (suluisia OECD-asteikon kertoimet): 1 aikuinen 1.0 (1.0); 2 aikuista 1.4 (1.7). Neliöjuuritarkastelun mukaan kahden hengen kotitaloudella pitäisi olla 1.4-kertaiset käytettävissä olevat tulot saavuttaakseen yhtäläiset ekvivalentit käytettävissä olevat tulot kuin yhden hengen kotitalous. Aiemmat tutkimukset ovat herättäneet vilkasta keskustelua siitä, mikä olisi oikea kulutusyksikkökerronin yhden hengen kotitaloudelle. Miten kotitalouden viitehenkilön ikä ja sukupuoli tulisi huomioida kulutusyksikkökerronin määrittelyssä? Mikä olisi oikea kulutusyksikkökerronin esim. eläkeläiskotitaloudelle? Mitään vakiintunutta kulutusyksikkökertoimen arvoa aiempien tutkimusten pohjalta on vaikea esittää. Bradbury (1996) arvioi tutkimuksessaan, että eläkeläispariskunnan taloudelliset tarpeet ovat 1.5 kertaa suuremmat verrattuna yksinasuvaan mies- tai naiseläkeläiseen. Atkinson et al. (1995) päätyivät tulokseen, jonka mukaan yksinasuva henkilö - eläkeläinen - tarvitsisi vähän yli 70 prosenttia pariskunnan tuloista saavuttaakseen yhtäläisen elintason.

läisten asemaa. Kanadan kansaneläkejärjestelmässä tasasuuruisia ja asumisajan mukaan karttuvaa vanhuuseläkkeitä täydentävät erilliset tuloharkintaiset etuudet. Väliaikaiseksi tarkoitettu tuloharkintaisesta tulotakuulisästä – *Guaranteed Income Supplement (GIS)* – on vähitellen tullut pysyvä osa kanadalaista kansaneläkejärjestelmää (Banting 1997; Card & Freeman 1993; Laitinen-Kuikka & Bach 1999). Kanadan osalta saatuja tuloksia voidaankin pitää erinomaisena osoituksena siitä, että harjoitettu universaali eläkepolitiikka on ratkaisevasti parantanut taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevien kanadalaiseläkeläisten elintasoja (ks. Kangas & Palme 2000). Kanadan, Suomen ja Ruotsinkin köyhyys-lukuja alhaisemmaksi köyhyys näyttää kuvion 7 perusteella jäävän Norjassa.



Kuvio 7. Yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien köyhyysasteet, % OECD.

Köyhyysrajan vaihto 50 prosentista 60 prosenttiin ei kuvion 7 mukaan aiheuta Kanadassa, Suomessa ja Ruotsissa yhtä selkeätä köyhyysasteen nousua kuin mitä on havaittavissa tapahtuvan muiden vertailtavien maiden osalta. Liitekuvio 1 osoittaa, että Norjan tulokset muuttuvat ratkaisevasti kulutusyksikkökertoimen ollessa neliöjuuri kotitalouden koosta. Neliöjuuritarkastelu nostaa myös Australian köyhyysasteen sel-

västi muiden maiden arvoja korkeammaksi. Myös Suomen ja Kanadan osalta neliöjuuritarkastelu osoittaa köyhyyden lisääntyvän olennaisesti kun mittariksi otetaan 50 prosentin sijaan 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Kuvion 7 ja liitekuvion 1 perusteella näyttävät eläkkeet kuitenkin turvaavan parhaiten 65 vuotta täyttäneiden yksinasuvien eläkeläisten toimeentulon pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin maissa – erityisesti Ruotsissa ja Suomessa.

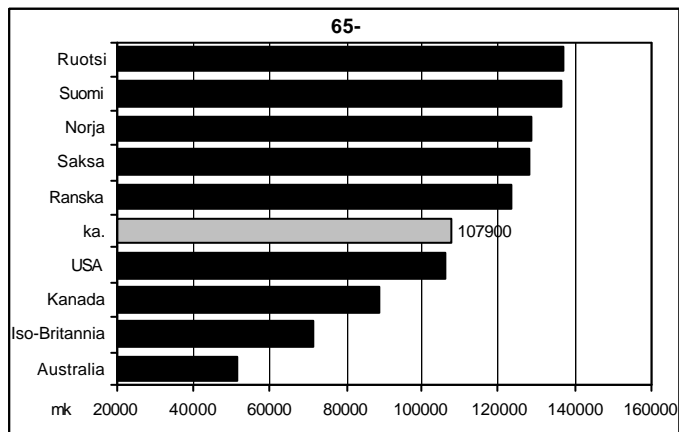
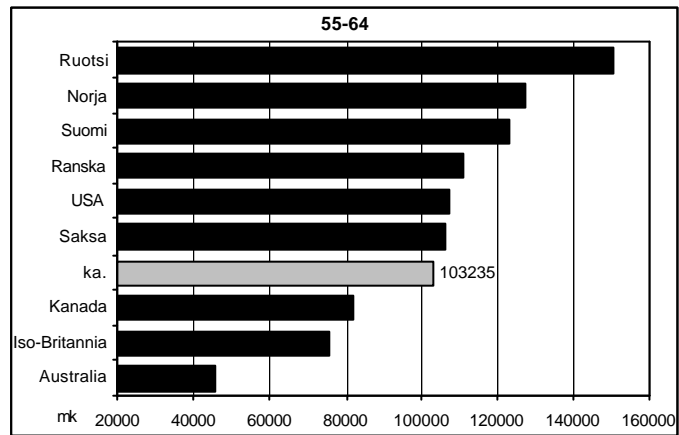
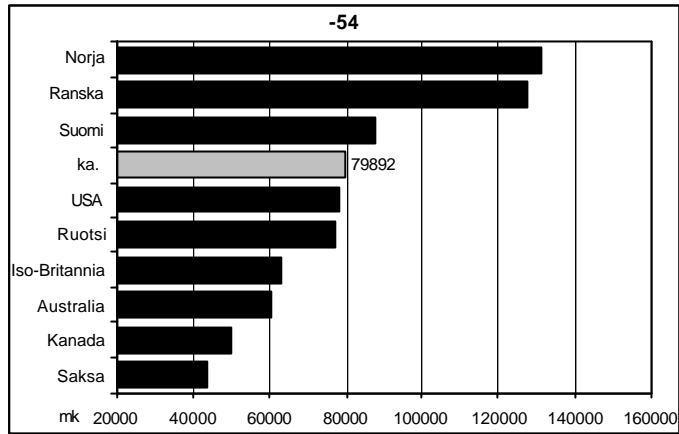
4.2 Pariskunnat

4.2.1 Valuuttakurssivertailu

Kuviossa 8 on valuuttakurssivertailun avulla tarkasteltu eläkeläispariskuntien eläketurvan tasoa. Verrattaessa kuvioita 5 ja 8 voidaan jokaisen tutkittavan maan osalta todeta pariskuntien eläketurvan muodostuvan paremmaksi riippumatta tarkasteltavasta ikäryhmästä. Alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä keskimääräinen eläketulo nousee suurimmaksi Norjassa, mutta myös Ranskassa se ylittää 100 000 markan rajan. Vastaavasti Saksassa ja Kanadassa kokonaiseläketurva näyttää jäävän selvästi alhaisemmalle tasolle. Saksan osalta saatua tulosta voidaan osittain selittää sillä, että Saksan eläkejärjestelmässä ei ole minimieläkettä. Tarveharkintainen toimeentulotuki täydentää usein vähävaraisten eläkeläiskotitalouksien tuloja. Nämä tekijät vaikuttanevat siihen, että Saksassa nuorimman eläkeläisryhmän keskimääräinen eläketulo jää verrattain alhaiseksi. Saksan osalta on myös syytä muistaa, että tarkastelussa on mukana vain muutama alle 55-vuotias eläkeläispariskunta (ks. liitetaulukko 4). Nuorimmassa ikäryhmässä maat eivät ryhmitä laisinkaan hyvinvointivaltiomallien mukaisesti. Suomessa eläketulo näyttää kuvion 8 perusteella ylittävän keskimääräisen kokonaiseläketurvan tason noin 7 000 markalla.

Verrattaessa nuorimpaan ikäryhmään näyttävät eläketulot 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä muodostuvan paremmiksi kaikissa muissa maissa paitsi Australiassa, Ranskassa ja Norjassa. Tämän ikäryhmän keskimääräisissä eläketuloissa ilmenee myös kuvion 6 perusteella suurempaa hajontaa. Ruotsissa eläketulo ylittää 150 000 markan rajan, kun Australiassa keskimääräinen kokonaiseläketurva jää selvästi alle 50 000 markkaan. Australian tuloksia tulkittaessa on syytä edelleen muistaa, että pakollisen

lisäeläketurvan osuutta australialaisen eläkeläispariskunnan bruttotuloista on hankalaa arvioida jälkikäteen. Kertakorvauksena maksettava eläke on saattanut muuttaa muotoaan useasti, ja näin yksi tulokomponentti ei kuvaa riittävän hyvin sen vaikutuksia eläkeläisten toimeentuloon. Australian kohdalla voidaan myös miettiä, missä laajuudessa kuvion 8 tulokset heijastavat australialaisten naisten aiemmin verrattain alhaista työhön osallistumisastetta. Tilastojen mukaan vuonna 1984 australialaisten 45-54-vuotiaiden naisten työvoimaosuus oli vertailtavien maiden alhaisin yhdessä Saksan kanssa (OECD 1999). Maat näyttävät kaiken kaikkiaan asettuvan 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä selvemmin hyvinvointivaltiomallittain – Saksaa ja USAa lukuun ottamatta. Saksassa 55-64-vuotiaiden eläketulo jää poikkeuksellisen alhaiseksi, kun taas USA:ssa eläketurva osoittautuu yllättävän hyväksi verrattaessa sen sijoittumista Australiaan, Isoon-Britanniaan ja Kanadaan. Suomen kohdalla kokonaiseläketurva ylittää kirkkaasti keskimääräisen tason.

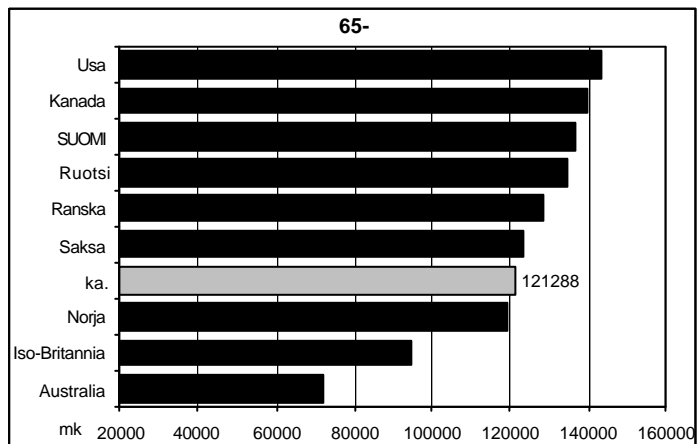
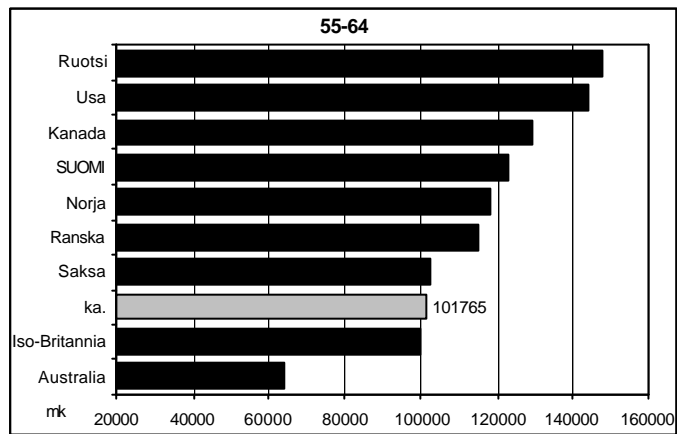
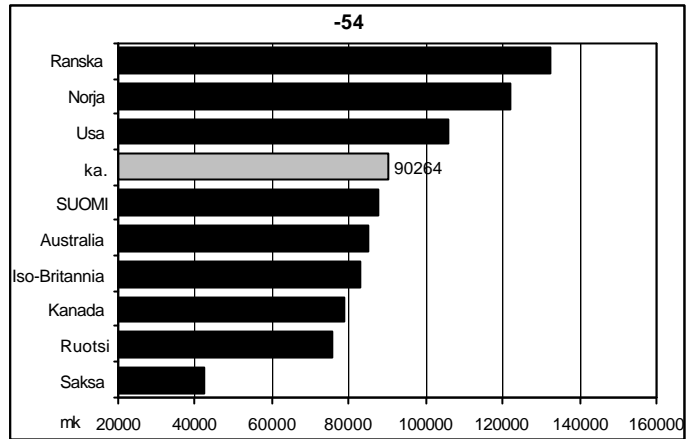


Kuvio 8. Eläkeläispariskuntien kokonaiseläketulo – valuuttakurssivertailu.

Vanhimmassa ikäryhmässä keskimääräiset eläketulot muodostuvat 55-64-vuotiaiden ikäryhmään verrattuna paremmiksi kaikissa muissa maissa paitsi Isossa-Britanniassa, USA:ssa ja Ruotsissa. Vastaavasti yksinasuvien kohdalla vanhimman ikäryhmän eläketulot jäävät selvästi pienemmiksi. Puolison tuloilla näyttää siis olevan merkitystä ei vain työvuosina vaan myös eläkkeelle siirryttäessä. Suomessa ja Ruotsissa 65 vuotta täyttäneiden keskimääräinen kokonaiseläketurva kohoaa korkeimmalle tasolle lähes 140 000 markkaan. Erot muiden keskiarvon yläpuolelle yltävien maiden välillä osoittautuvat varsin pieniksi. Kuvioista 8 havaitaan, että anglosaksisissa maissa kokonaiseläketurva jää poikkeuksetta alle keskimääräisen tason. USA:ssa tosin 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien eläketulo ylittää 100 000 markkaa, ja ohittaa näin selvästi Kanadan, Ison-Britannian ja Australian tason. Kaiken kaikkiaan vertailtavat maat näyttävät 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä ryhmittävän selvimmän hyvinvointivaltiomallien mukaisesti.

4.2.2 Ostovoimapariteetit

Kuvion 8 valuuttakurssivertailua on täydennetty kuviossa 9 eläkkeiden ostovoimaa mittaavalla analyysillä. Suomen arvot pysyvät kuvioon 8 verrattaessa vakiona. Kuten yksinasuvienkin kohdalla havaittiin ostovoimapariteetteihin perustuva vertailu tuottaa eläkeläispariskuntienkin osalta hieman erilaisen kuvan kokonaiseläketurvan keskimääräisestä tasosta eri maissa. Nuorimman ikäryhmän osalta eläkkeiden ostovoimaa mittaava tarkastelu parantaa erityisesti anglosaksisten maiden asemaa. Ostovoimapariteettitarkastelu nostaa kuitenkin Ranskan ykköseksi. Ranskan ohella Norja ja USA kiilaavat Suomen edelle. Kuten valuuttakurssivertailukin osoitti, jää eläkkeiden taso myös ostovoimalla mitattuna selvästi alhaisimmaksi Saksassa. Myös Ruotsin sijoittuminen kuviossa 9 yllättää. Alle 55-vuotiaiden ruotsalaispariskuntien eläketulo jää ostovoimaltaan selvästi Norjan ja Suomen lukuja alhaisemmaksi.



Kuvio 9. Eläkeläispariskuntien kokonaiseläketulo – ostovoimapariteetit.

Seuraavan ikäryhmän kohdalla maat näyttävät sijoittuvan täysin eri järjestykseen. Australian osalta eläkkeiden ostovoima jää nyt heikoimmaksi, ja vastaavasti Ruotsi sijoittuu kärkeen. Australian ohella keskimääräinen eläketulo ostovoimalla mitattuna jää alle keskimääräisen tason myös Isossa-Britanniassa. Kuvioiden 8 ja 9 vertailu osoittaa ostovoimaparieteettitarkastelun parantavan erityisesti 55-64-vuotiaiden kanadalaiseläkeläispariskuntien eläketuloa, joka kohoaa noin 47 000 markalla valuuttakurssitarkasteluun verrattuna. Myös USA:n suhteellinen asema parantuu merkittävästi.

Verrattaessa kuvioon 8 maat eivät vanhimman ikäryhmän osalta enää kuviossa 9 asetu yhtä selkeästi hyvinvointivaltiomallien mukaiseen järjestykseen. USA:ssa keskimääräinen eläketulo näyttää ostovoimalla mitattuna muodostuvan parhaimmaksi, mutta myös Kanada sijoittuu hyvin. USA:n ja Kanadan asemaa arvioitaessa on kuitenkin edelleen syytä muistaa, että eläkeläiset joutuvat em. maissa usein kustantamaan itse palveluja, jotka Pohjoismaissa ovat valtion voimakkaasti subventoimia. Näin ostovoimaparieteettitarkastelu ei anna täysin realistista kuvaa amerikkalaisten ja kanadalaisten eläkeläispariskuntien toimeentulosta. Norjassa eläkkeiden ostovoima näyttää jäävän selvästi jälkeen Suomen ja Ruotsin keskiarvoista.

4.2.3 Tulojen suhde työikäisten tuloihin

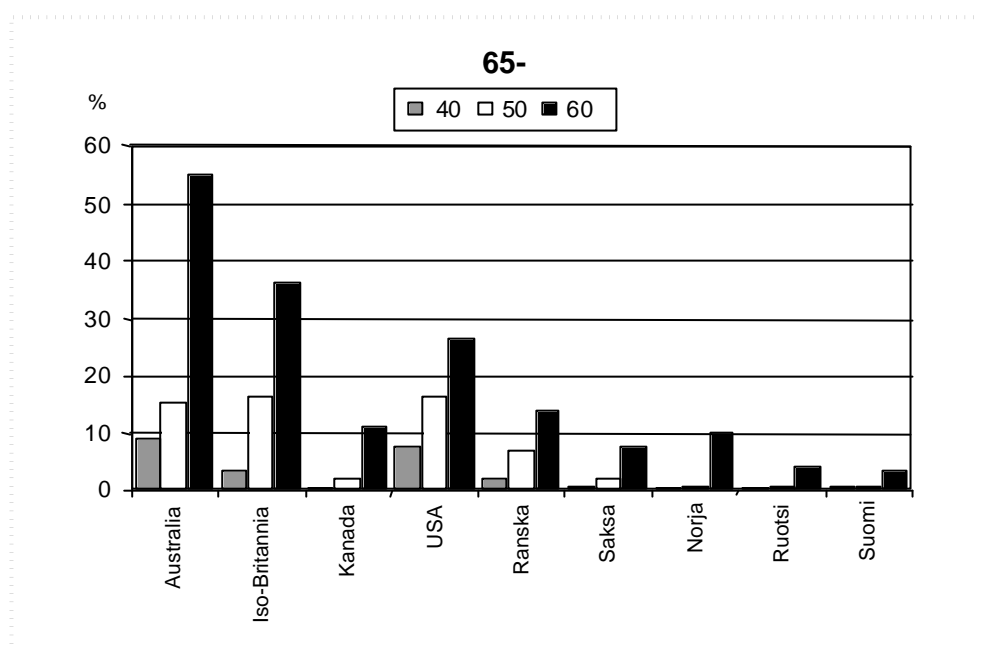
Kuten jo yksinasuvienkin eläkeläiskotitalouksien kohdalla todettiin edellä esitetyt tarkastelut eivät tuota kokonaiskuvaa eläkeläispariskuntien taloudellista asemasta suhteessa muuhun väestöön. Taulukossa 6 onkin vielä verrattu 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien keskimääräisiä kokonaiseläketuloja suhteessa työikäisten pariskuntien keskimääräisiin ansiotuloihin. Myös eläkeläisparien keskimääräiset brutto- ja käytettävissä olevat tulot on suhteutettu työikäisten pariskuntien vastaaviin keskiarvoihin. Ranskassa ja Suomessa eläkeläispariskuntien keskimääräinen kokonaiseläketulo näyttää taulukon 6 perusteella kohoavan lähes 80 prosenttiin työikäisten pariskuntien keskimääräisistä ansiotuloista. Myös Ruotsissa pariskuntien eläketulo kohoaa lähes 70 prosenttiin. Kanadassa, Norjassa ja Saksassa korvaavuustaso vaihtelee 50 prosenttiin, ja vastaavasti USA:ssa ja Isossa-Britanniassa 40 prosenttiin molemmin puolin. Australiassa eläketulojen suhde ansiotuloihin jää eläkeläispariskuntienkin kohdalla vertailun alhaisimmaksi.

Taulukko 6. 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien tulojen suhde työikäisten pariskuntien tuloihin.

	Keskimääräisen kokonaiseläketulon suhde työikäisen väestön keskimääräisiin ansiotuloihin, %		Keskimääräisen bruttotulon suhde työikäisen väestön keskimääräisiin bruttotuloihin, %		Keskimääräisten käytettävissä olevien tulojen suhde työikäisen väestön keskimääräisiin käytettävissä oleviin tuloihin, %
Ranska	78	Ranska	79	Ranska	80
Suomi	76	Suomi	67	Suomi	74
Ruotsi	65	Ruotsi	64	Saksa	71
Kanada	50	Kanada	57	Ruotsi	69
Norja	48	Norja	50	Kanada	65
Saksa	47	Saksa/ USA	47	Norja/ USA	59
USA	40	Iso- Britannia	41	Iso- Britannia	50
Iso- Britannia	37	Australia	32	Australia	40
Australia	29				

Bruttotuloihin perustuva tarkastelu ei taulukon 6 mukaan muuta vertailtavien maiden järjestystä. Suomessa ja Ruotsissa eläkeläispariskuntien taloudellinen asema suhteessa työikäisiin pariskuntiin jää eläketulomittariin verrattuna hieman huonommaksi. Muissa tarkasteltavissa maissa pariskuntien suhteellinen asema näyttää puolestaan parantuvan. Eläkeläispariskuntien käytettävissä olevien tulojen vertaaminen työikäisten pariskuntien nettotuloihin voidaan kuitenkin ajatella tuottavan realistisimman kuvan heidän suhteellisesta asemastaan. Käytettävissä olevien tulojen tarkastelu osoittaa, että ko. mittarilla 65 vuotta täyttäneet eläkeläispariskunnat yltyvät lähes jokaisessa tutkittavassa maassa lähemmäksi työikäisten yksinasuvien tulotasoa verrattuna eläke- ja bruttotulomittariin. Verotuksen tuloeroja tasaava mekanismi näyttää siis toimivan myös eläkeläispariskuntien hyödyksi. Taulukon 6 mukaan eläkeläispariskuntien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot kohoavat korkeimmalle Ranskassa, eli 80 prosenttiin työikäisten pariskuntien keskiarvosta. Suomessa eläkeläispariskuntien tulot yltyvät lähes kolmeen neljäsosaan työikäisten pariskuntien nettotuloista. Vastaavasti Saksassa, Ruotsissa ja Kanadassa tulosuhde vaihtelee 70 prosentin molemmin puolin. USA ja Norja muodostavat toisen selkeästi erottuvan ryhmittymän. Em. maissa eläkeläispariskuntien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot jäävät noin

60 prosenttiin työikäisten pariskuntien keskimääräisestä arvosta. Brittiläisten ja australialaisten eläkeläispariskuntien käytettävissä olevien tulojen voidaan todeta jäävän selvästi muiden maiden keskiarvoja alhaisemmiksi. Myös eläkeläispariskuntien kohdalla norjalaisten eläkeläisten tulotaso jää jälkeen Ruotsin ja Suomen keskiarvoista. Kanada sitä vastoin sijoittuu kaikilla tulomittareilla huomattavasti paremmin kuin muut anglosaksiset maat.



Kuvio 10. 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien köyhyysasteet, % OECD.

4.2.4 Köyhyysastevertailu

Kuviossa 10 on vielä tarkasteltu 65 vuotta täyttäneiden pariskuntien eläketurvan tasoa köyhyysastevertailun näkökulmasta. Yleisenä trendinä voidaan todeta, että eläkeläispariskuntia köyhyys näyttää uhkaavan harvemmin kuin yksinasuvia eläkeläiskotitalouksia. Köyhyys kohoaa kuitenkin eläkeläispariskuntienkin kohdalla anglosaksisissa maissa yli 15 prosenttiin köyhyysrajan ollessa 50 prosenttia väestön mediaanitulosta. Kanada osoittautuu myös tässä yhteydessä poikkeukseksi. Kanadan ohella

köyhyys ei myöskään välittömästi uhkaa pohjoismaalaisia ja saksalaisia 65 vuotta täyttäneitä eläkeläispareja. Köyhyysrajan vaihto 60 prosenttiin väestön mediaanitulosta kasvattaa merkittävästi köyhien australialaisten, brittiläisten ja amerikkalaisten eläkeläispariskuntien määrää. Kulutusyksikkökertoimen vaihto neliöjuureen kotitalouden koosta ei olennaisesti muuta kuvion 10 tilannetta (ks. liitekuvio 2).

5 YHTEENVETO JA KESKUSTELUA

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa eläkeläisten tulonmuodostusta ja eläketurvan tasoa yhdeksässä OECD-maassa 1990-luvun puolivälissä. Eläkeläiskotitaloudet identifioitiin sekä iän, perhetyypin että ansio- vs. eläketulosuhteen perusteella. *Eläkeläiskotitalouksiksi määriteltiin taloudet, joissa ansiotulot muodostavat alle 25 prosenttia ja eläketulot vähintään 25 prosenttia kotitalouden käytettävissä olevista tuloista.* Em. kotitaloudet luokiteltiin kotitalouden viitehenkilön iän perusteella alle 55-vuotiaisiin, 55-64-vuotiaisiin ja yli 64-vuotiaisiin. Yksinasuvien eläkeläisten tulonmuodostusta verrattiin vielä eläkeläispariskuntien tulorakenteeseen. Tutkimusaineistona käytettiin *Luxembourg Income Study (LIS)*-aineistoa.

Eläkeläisten tulonmuodostusta analysoitiin ns. tulopakettitarkastelun avulla. *Tarkasteltavan tulopaketin muodostivat ansiotulot, omaisuustulot, lyhytaikaiset tulonsiirrot, lakisääteinen eläketurva ja yksityinen lisäeläketurva.* Ansiotulot koostuivat palkka- ja yrittäjätuloista. Omaisuustuloihin puolestaan sisältyi mm. korko- ja osinkotulot, vuokratulot ja tekijänoikeuspalkkiot. Tulonsiirrot muodostuivat lyhytaikaisista lähinnä työttömyyden ja sairauden perusteella maksettavista sosiaalietuuksista sekä tarveharkintaisesti myönnettävistä avustuksista. Lakisääteiseen eläketurvaan sisällytettiin vähimmäis- ja työeläkkeiden ohella perhe- ja virkamieseläkkeet sekä työkyvyttömille ja sotaveteraaneille maksettavat edut ja eläkkeet. Yksityinen lisäeläketurva koostui lakisääteistä eläketurvaa täydentävistä tai korvaavista työmarkkinoilla kollektiivisesti tai työnantajakohtaisesti sovitusta lisäeläkkeistä sekä muusta yksityisestä vapaaehtoisesta eläketulosta.

Yleisenä trendinä voidaan todeta, että iän karttuessa niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin toimeentulonlähteet yksipuolistuivat muuttuen eläkevoittoisemmiksi. Nuorimpien eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostuksessa tulonsiirroilla oli vielä tärkeä rooli toimeentulon takaajana. Vanhimpien ikäryhmien kohdalla eläkkeet hallitsivat odotetusti tulonmuodostusta, ja näin tilaa ei jäänyt paljoakaan muille tulokomponenteille. Lakisääteisten eläkkeiden ja yksityisen lisäeläketurvan osuus eläkeläisten kokonaistulopakettissa aiheutti kuitenkin variaatiota vertailtavien maiden välillä.

Tutkimuksen alussa esitettiin oletus, jonka mukaan ensimmäisen pilarin tyyppinen lakisääteinen eläketurva vähentyy kun siirrytään pohjoismaisesta hyvinvointivaltiomallista kohti anglosaksista mallia, ja vastaavasti toisen ja kolmannen pilarin tyyppinen eläketurva vahvistuu. Tulopaketianalyysi osoitti, ettei vertailtavien maiden sijoittuminen vastantunnus oletusta eläketurvapilarien merkityksestä eri hyvinvointivaltiomalleissa. Anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maista Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa yksityinen lisäeläketurva nousi muihin maihin verrattuna merkittävämpään asemaan toimeentulon takaajana jokaisessa ikäryhmässä niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin kohdalla. Toisaalta em. maissa lakisääteiset eläkkeetkin eivät osoittautuneet täysin merkityksettömiksi tulonlähteiksi. Anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maista Australiassa lakisääteiset eläkkeet nousivat niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin tulonmuodostuksessa huomattavasti merkittävämpään asemaan kuin Isossa-Britanniassa, Kanadassa ja USA:ssa. Australian osalta 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien tulorakenne vastasikin pitkälti norjalaiseläkeläisten tulonmuodostusta. Vastaavasti Suomessa niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin tulopaketit poikkesivat varsin merkittävästi norjalaisten ja ruotsalaisten eläkeläiskotitalouksien tulopaketirakenteesta. Suomessa lakisääteisellä eläketurvalla oli keskeisempi merkitys vanhusten toimeentulon takaajana, ja näin Suomi ryhmittyi ennemminkin korporatiivista sosiaalipolitiikkaa harjoittavien Ranskan ja Saksan kuin Norjan ja Ruotsin kanssa. Suomen osalta lakisääteisen eläketurvan keskeistä asemaa toimeentulon takaajana selittää osaltaan se, että meillä ei – toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa – ole käytössä eläkekattoa. Norjassa ja Ruotsissa on eläkekatoista johtuen jäänyt tilaa jonkin verran myös yksityisille lisäeläkejärjestelyille. *Tulopaketianalyysit kuitenkin osoittivat, että lakisääteiset eläkkeet muodostuivat 65 vuotta täyttäneiden eläkeläiskotitalouksien ensisijaiseksi tulonlähteeksi kaikissa vertailtavissa maissa.* Eläkeläisten tulonmuodostuksen ohella tutkimuksessa verrattiin kokonaiseläketurvan tasoa tarkastelun kohteena olevissa maissa. Analyysimenetelminä käytettiin valuuttakurssivertailuja ja ns. ostovoimapariteettilaskelmia. Vanhimman ikäryhmän – eli 65 vuotta täyttäneiden – kohdalla eläketulon riittävyttä tutkittiin vielä tekemällä köyhyysastevertailuja. Valuuttakurssivertailujen mukaan sekä yksinasuvien että pariskuntien keskimääräiset kokonaiseläketulot muodostuivat suurimmiksi pohjoismaisen tai mannermaisen hyvinvointivaltiomallin maissa, ja vastaavasti ne jäivät pienemmiksi anglosaksiseen hyvinvointivaltiomalliin luokiteltavissa maissa. USA:ssa ja Kanadassa kokonaiseläketulot muodostuivat yleisesti

ottaen paremmiksi kuin Australiassa ja Isossa-Britanniassa. Ostovoimapariteetitarkastelu paransi USA:n ja Kanadan asemaa entisestään. USA:ssa ja Kanadassa 65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset kokonaiseläketulot kohosivat suurimmiksi sekä yksinasuvien että eläkeläispariskuntienkin kohdalla. Näin USA ja Kanada ohittivat ostovoimapariteetilla mitattuna jopa ruotsalaisen ja suomalaisen eläketurvan tason.

USA:n ja Kanadan sijoitusta arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa, etteivät ostovoimapariteetilaskelmat ota riittävästi huomioon julkisten verovaroilla rahoitettujen tai valtion subventoimien palveluiden merkitystä, ja antavat näin jonkin verran huonomman kuvan pohjoismaisten julkispuolustavien tilanteesta. Ostovoimapariteetilaskelmien mukaan eläkkeiden ostovoima ei Norjassa yltänyt lähelle Ruotsin ja Suomen tasoa. Ostovoimapariteetilaskelmien käyttö edellyttää kuitenkin jatkossa entistä tarkempaa selvitystä esimerkiksi siitä, millä tavoin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut määräytyvät vertailtavissa maissa. Eläketurvan tasoanalyysiä voisi myös jatkossa syventää tutkimalla erikseen lakisääteisen ja yksityisen lisäeläketurvan tasoeroja eri maissa.

Eläkeläisten taloudellista asemaa analysoitiin myös suhteessa muuhun väestöön. Yli 64-vuotiaiden eläkeläiskotitalouksien keskimääräisiä kokonaiseläketuloja verrattiin työikäisen – 25-54-vuotiaiden – väestön keskimääräisiin ansiotuloihin. Myös eläkeläisten keskimääräiset brutto- ja käytettävissä olevat tulot suhteutettiin työikäisen väestön vastaaviin keskiarvoihin. Tulokset osoittivat, että ruotsalaiset yksinasuvat eläkeläiset yltivät kaikilla tulomittareilla mitattuna lähimmäksi työikäisten yksinasuvien tulotasoa. Pariskuntien osalta ranskalaisen eläketurvan taso osoittautui kilpailukykyisimmäksi. Vastaavasti Australiassa eläkeläisten tulotaso jäi selvimmin niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin kohdalla työikäisten tuloista. Vertailtavat maat eivät kuitenkaan asettuneet täysin hyvinvointivaltiomallien mukaiseen järjestykseen. Norjassa eläkkeiden korvaavuuksitaso jäi niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin kohdalla Ruotsin ja Suomen tasoa alhaisemmaksi. Kanada sitä vastoin sijoittui kaikilla tulomittareilla huomattavasti paremmin kuin muut anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maat. Käytettävissä olevien tulojen tarkastelu osoitti, että ko. mittarilla sekä 65 vuotta täyttäneet yksinasuvat eläkeläistaloudet että pariskunnat yltivät lähes jokaisessa tutkittavassa maassa lähemmäksi työikäisten tulotasoa verrattuna eläke- ja bruttotulomittariin. Verotuksen tuloeroja tasaava mekanismi näytti siis 1990-luvun puolivälissä toimivan eläkeläiskotitalouksien hyödyksi.

Köyhyysastevertailut puolestaan osoittivat niin yksinasuvien kuin pariskuntienkin osalta köyhyyden olevan yleisintä anglosaksisissa maissa – erityisesti USA:ssa ja Australiassa. Kanada, joka menestyi ostovoimapari-teettitarkastelussa, sijoittui hyvin – toisin kuin USA – myös köyhyysastevertailussa. Kanadassa köyhyysluvut jäivät muihin anglosaksisen hyvinvointivaltiomallin maihin verrattuna merkittävästi alhaisemmiksi. Kanadan osalta saatuja tuloksia voidaan pitää erinomaisena osoituksena siitä, että harjoitettu sosiaalipolitiikka – erityisesti universaali eläkepolitiikka – vaikuttaa ratkaisevasti taloudellisesti heikommassa asemassa olevien eläkeläisten elintasoon. Köyhyysastevertailut osoittivat, etteivät pohjoismaalaiset eläkeläiset ole köyhiä muiden maiden eläkeläisiin verrattaessa. Saatu tulos ei kuitenkaan kerro mitään pohjoismaalaisten eläkeläisten suhteellisesta asemasta yhteiskunnassa. Jatkossa olisikin mielenkiintoista analysoida, kuinka hyvä- tai huono-osaisia pohjoismaalaiset eläkeläiset ovat suhteessa muihin väestöryhmiin.

Edellä esiteltyjä tutkimustuloksia tulkittaessa on kuitenkin syytä muistaa, että empiirisissä analyyseissä mitattiin eläkkeiden keskimääräistä tasoa eri maissa. On siis varsin todennäköistä, että osa eläkeläisväestöstä joutuu tulemaan toimeen huomattavasti pienemmillä eläketuloilla kuin mitä tämän työn tulokset osoittivat. Vastaavasti varakkaampien eläkeläiskotitalouksien tulo rakenne saattaa poiketa merkittävästikin edellä esitetyistä keskimääräisistä arvoista. Tässä suhteessa tämäkin tutkimus syyllistyy jo monissa aiemmissä tutkimuksissa esille tulleeseen tapaan käsitellä eläkeläisiä varsin homogeenisenä väestöryhmänä.

Jatkossa olisikin mielekästä analysoida eläkeläisväestön tulonmuodostusta nykyistä heterogeenisemmistä tutkimuslähtökohdista käsin. Tällöin saataisiin lisää tietoa vertailtavien maiden sijoittumisesta eri eläkemalleihin, ja nykyistä heterogeenisemmät analyysit paljastaisivat myös herkemmin eri eläkeregimeissä mahdollisesti tapahtuneet muutokset. Jakamalla eläkeläistaloudet käytettävissä olevien tulojensa perusteella köyhiin ja rikkaisiin kotitalouksiin saataisiin selville, miten oleellisesti em. eläkeläiskotitalouksien tulonmuodostus eroaa toisistaan. Metodisena tutkimuskysymyksenä voitaisiin tarkastella myös, miten eri tavat rakentaa tulopaketti vaikuttavat saatuihin tutkimustuloksiin. Muita mahdollisia tutkimuskysymyksiä olisivat esimerkiksi, kuinka suuri osa eläkeläiskotitalouksista saa omaisuustuloja tai tarveharkintaisia tulonsiirtoja. Miten verotus kohtelee eläketuloja eri maissa? Tärkeätä olisi myös selvittää, miten yksinasuvien eläkeläiskotitalouksien toimeentulo muuttuisi, mikäli yksinasuvat kotitaloudet jaettaisiin edelleen mies- ja naiskotitalouksiin. Naisten ja miesten työrissa ilmenee useiden maiden kohdalla huomatta-

via eroja, mikä puolestaan heijastuu vanhuusiän toimeentuloon. Erityisesti vanhojen yksinäisten naisten osalta tarvittaisiin nykyistä syvällisempää toimeentuloanalysointia. Näin eläkeläisten toimeentulosta saataisiin entistä monipuolisempi kuva.

KIRJALLISUUS

Achdut, L. & Tamir, Y. (1985) Comparative Economic Status of the Retired and Nonretired Elderly. Luxembourg Income Study Working Paper No. 5.

Atkinson, A.B., Rainwater, L. & Smeeding, T.M. (1995) Income Distribution in OECD Countries. Evidence from the Luxembourg Income Study. Paris: OECD.

Banting, K. (1997) The Social Policy Divide: the Welfare State in Canada and the United States. Teoksessa Banting, K., Huberg, G. & Simeon, R. (toim.) Degrees of Freedom. Montreal: McGill-Queens University Press.

Bateman, H. (1999) Perspectives on Australian Retirement Income Policy. Australian Social Policy 1/1999, s. 31-60.

Bradbury, B. (1996) Paper presented at the 24th general conference of the International Association for Research on Income and Wealth (IARIW). Lillehammer, Norway, 18th to 24th August 1996.

Bradbury, B. & Jäntti, M. (1999) Child Poverty across Industrialized Nations. Innocenti Occasional Papers. Economic and Social Policy Series no 71. UNICEF International Child Development Centre. Florence.

Buhmann, B., Rainwater, L., Schmauss, G. & Smeeding, T. M. (1988) Equivalence Scales, Well-being, Inequality and Poverty: Sensitivity Estimates across Ten Countries Using the Luxembourg Income Study (LIS) database. Review of Income and Wealth vol. 34, s. 115-142.

Burkhauser, R., Smeeding, T. & Merz, J. (1996) Relative Inequality and Poverty in Germany and the United States Using Alternative Equivalence Scales. Review of Income and Wealth 42 (4), s. 381-419.

Burniaux, J.-M., Dang, T.-T., Fore, D., Förster, M., d'Ercole, M. M. & Oxley, H. (1998) Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries. OECD: Economics Department Working Papers No. 189.

Card, D. & Freeman, R. (1993) Small Differences that Matter. Chicago: University of Chicago Press.

Centrelink. (1998) DSS Customers: a Statistical Overview 1997. Canberra.

Centrelink. (2000) <http://www.centrelink.gov.au>

Commonwealth of Australia. (1999) The National Strategy for an Ageing Australia. Employment for Mature Age Workers Issues Paper. November 1999.

Esping-Andersen, G. (1990) The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press.

Forssell, Å., Medelberg, M. & Ståhlberg, A.-C. (1999) Unequal Public Transfers to the Elderly in Different Countries – Equal Disposable Incomes. Swedish Institute for Social Research May 1999. Reprint No. 526. Reprinted from European Journal of Social Security 1 (1), s. 63-89.

Fritzell, J. (2000) Still Different? Income Distribution in the Nordic Countries in a European Comparison. Luxembourg Income Study Working Paper No. 238.

Gruber, J. (1997) Social Security and Retirement in Canada. NBER Working Paper Series. Working Paper 6308. December 1997.

Hagfors, R. (1993) Ekvivalenssiskaalat eli kulutusyksikköluvut, niiden laskeminen ja sovellusmahdollisuudet. Hyvinvointikatsaus 1/1993, s. 58-63.

Jäntti, M., Kangas, O. & Ritakallio, V.-M. (1996) From Marginalism to Institutionalism: Distributional Consequences of the Transformation of the Finnish Pension Regime. Review of Income and Wealth 42 (4), s. 473-491.

Jäntti, M., Kangas, O. & Ritakallio, V.-M. (1999) Työeläkejärjestelmän kypsyminen ja eläkeläisten toimeentulo Suomessa 1966-95. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.

Jäntti, M. & Ritakallio, V.-M. (1999) Income Poverty in Finland 1971-1995. Teoksessa Gustafsson, B. & Pedersen, P.J. (toim.) Poverty and Low Income in the Nordic Countries. Ashgate: Aldershot, s. 63-99.

Kalisch, D. & Aman, T. (1998) Retirement Income Systems: the Reform Process across OECD Countries. OECD Ageing Working Papers 3.4.

Kangas, O. (1988) Politik och ekonomi i pensionsförsäkringen. Det finska pensionssystemet i ett jämförande perspektiv. Institutet för social forskning meddelande 5/1988.

Kangas, O. & Palme, J. (1992) The Private-Public Mix in Pension Policy. Teoksessa Kolberg, J. E. (toim.) The Study of Welfare Regimes. New York: M.E. Sharpe, s. 199-237.

Kangas, O. & Palme, J. (2000) Does Social Policy Matter? Poverty Cycles in OECD Countries. International Journal of Health Services 30 (2), s. 335-352.

King, A., Walker, A., & Harding, A. (1999) Australian Retirement Incomes. NATSEM Discussion Paper No. 43 August 1999.

Kohl, J. (1988) Inequality and Poverty in Old Age: A Comparison Between the United Kingdom, Sweden and Switzerland. Luxembourg Income Study Working Paper No. 11.

Korpi, W. & Palme, J. (1998) The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries. Luxembourg Income Study Working Paper No. 174.

Laitinen-Kuikka, S. & Bach, J. (1999) Eläketurva muissa maissa. Helsinki.

Laitinen, S., Lundqvist, B., Salminen, K. & Vanamo, J. (1997) Vastakkaisia kehityssuuntia. Teoksessa Varoma, P. (toim.) Eläkepolitiikka 2000-luvulle. WSOY: Juva, s. 366-389.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista N:o 1089/1996.

MISSOC. (1999) http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/06/index.htm

OECD. (1999) Labour Force Statistics 1978-1998. OECD: Paris.

Olsberg, D. (1997) Ageing and Money. Australia's Retirement Revolution. Allen & Unwin: St Leonards.

Pedersen, A. W. (1999) The Taming of Inequality in Retirement. A Comparative Study of Pension Policy Outcomes. Doctoral Dissertation. FAFO-report 317. Norway: Centraltrykkeriet AS.

Quadagno, J. (1999) Aging and the Life Course: an Introduction to Social Gerontology.

Quinn, J. (1987) The Economic Status of the Elderly: Beware the Mean. Review of Income and Wealth March 1987, s. 63-82.

Rainwater, L. Rein, M. & Schwartz, J. (1986) Income Packaging in the Welfare State. A Comparative Study of Family Income. Oxford: Clarendon Press.

Ringen, S. (1997) Citizens, Families and Reform. Oxford: Clarendon Press.

Salminen, K. (1987) Yhteiskunnan rakenne, politiikka ja eläketurva. Kokonaiseläketurvan muotoutuminen Suomessa ja Ruotsissa. Eläketurva-keskus, Tutkimus 1987:2. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Shaver, S. (1997) Universality and Selectivity in Income Support: An Assessment of the Issues. SPRC Reports and Proceedings No. 134.

Socialstyrelsen. (2000) <http://www.sos.se>

SSA: 1999. <http://www.ssa.gov/statistics/ssptw99.html>

SSA. 2000. <http://www.ssa.gov>

Statistics Canada. <http://www.statcan.ca>

Suomen Vakuutusvuosikirja 1996. Suomen Vakuutusalan Koulutus ja Kustannus Oy & Suomen Vakuutusyhdistys. Jyväskylä: Gummerus Oy.

The Official U.S. Government Site for Medicare Information.
<http://www.medicare.gov/Nursing/Payment.asp>

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1995. (1996) Eläketurvakeskus & Kansaneläkelaitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2000. Vanhustenhuollon rahoitus. Tarkastuskertomus 6/2000.

Vidlund, M. (2000) Hyvinvointia julkisen ja yksityisen yhteisellä. Eläketurvan kansainvälinen vertailu. Eläketurvakeskus, Raportti 2000:19. Helsinki.

Whiteford, P. (1985) A Family's Needs: Equivalence Scales, Poverty and Social Security. Research Paper no. 27. Development Division. Department of Social Security: Canberra.

Øverbye, E. (1998) Risk and Welfare. Examining Stability and Change in 'Welfare' Policies. NOVA Rapport 5/1998.

LIITETAULUKOT

Taulukko 1. Lakisääteisen eläketurvan rakenne vertailtavissa maissa.

	Historiallinen perinne	Lakisääteinen eläketurva			Pakolliset lisäeläkejärjestelmät
		Vähimmäiseläkkeet	Tarveharkintaiset lisäosat	Ansiosidonnaiset edut	
Australia	MT	Tulo /varallisuusharkinta	Kyllä	Ei	Kyllä
Iso-Britannia	MT	Aiempien vakuutusmaksujen perusteella	Kyllä	Kyllä	Ei
Kanada	MT	Asuminen	Kyllä	Kyllä	Ei
USA	SV	Tulo /varallisuusharkinta	Kyllä	Kyllä	Ei
Ranska	SV	Tuloharkinta	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Saksa	SV	Ei minimieläkettä	Kyllä	Kyllä	Ei
Norja	MT	Asuminen	Kyllä	Kyllä	Ei
Ruotsi	MT	Asuminen – eläketuloharkinta	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Suomi	MT	Asuminen – eläketuloharkinta	Kyllä	Kyllä	Ei

MT=minimiturva SV=sosiaalivakuutus

Lähde: muokattu Pedersenin (1999, 55) taulukosta 2.1

Taulukko 2. Vertailtavat maat ja LIS-aineistot.

Maa	Hyvinvointivaltiomalli	Vuosi	LIS-aineisto
Australia	A	1994	Australian Income and Housing Survey
Iso-Britannia	A	1995	The Family Expenditure Survey
Kanada	A	1994	Survey of Consumer Finances
USA	A	1997	March Current Population Survey
Ranska	M	1994	Family Budget Survey
Saksa	M	1994	German Social Economic Panel Study
Norja	P	1995	Income and Property Distribution Survey
Ruotsi	P	1995	Income Distribution Survey
Suomi	P	1995	Income Distribution Survey

A=anglosaksinen M=mannermainen P=pohjoismainen

Taulukko 3. LIS-tulomuuttujat.

LIS SUMMARY INCOME VARIABLES - DEFINITIONS -	
VARIABLE DEFINITION	VARIABLE NAME
+ Gross wages and salaries	V1
+ Farm self-employment income	V4
+ Non-farm self-employment income	V5
= Total Earnings	EARNING=ANSIOTULOT

+ Cash property income	V8=OMAIJUUSTULOT
= Factor Income	FI

+ Sick Pay	V16
+ Accident Pay	V17
+ Disability Pay	V18=LAKISÄÄTEINEN ELÄKETURVA
+ Social Retirement benefits	V19=LAKISÄÄTEINEN ELÄKETURVA
+ Child or family allowances	V20*
+ Unemployment compensation	V21*
+ Maternity pay	V22*
+ Military/vet/war benefits	V23=LAKISÄÄTEINEN ELÄKETURVA
+ Other social insurance	V24*
= Social Insurance Transfers	SOCI

+ Means-tested cash benefits	V25*
+ Near-cash benefits	V26* MEANSI
= Social Transfers	SOCTRANS-V18-V19-V23=TULONSIIRROT

+ private pensions	V32=YKSITYINEN LISÄELÄKETURVA

+	public sector pensions	V33 =LAKISÄÄTEINEN ELÄKETURVA
+	Alimony or Child Support	V34
+	Other regular private income	V35*
+	Other cash income	V36 PRIVATI
=	Total Gross Income	GI=BRUTTOTULOT
-	Mandatory contributions for self-employed	V7
-	Mandatory employee contribution	V13
-	Income tax	V11
=	Disposable Income	DPI=NETTOTULOT

Taulukko 4. Eläkeläiskotitalouksien osuus eri aineistoissa, alle 55-vuotiaat.

	Eläkeläiskotitalouksia, N (% ikäluokasta)	Yksinasuvia, N (% eläkeläiskotitalouksista)	Miehiä, N (% yksinasuvista)	Naisia, N (% yksinasuvista)	Pariskuntia, N (% eläkeläiskotitalouksista)
Australia	18 236 (0.5)	6 462 (35.0)	3 664 (57.0)	2 798 (43.0)	2 943 (16.0)
Iso-Britannia	205 (2.0)	52 (25.0)	22 (42.0)	30 (58.0)	35 (17.0)
Kanada	90 915 (1.2)	34 838 (38.0)	18 246 (52.0)	16 592 (48.0)	7 343 (8.0)
USA	1 559 659 (2.0)	634 679 (41.0)	339 580 (54.0)	295 099 (46.0)	137 650 (9.0)
Ranska	85 588 (0.6)	11 939 (14.0)	2 433 (20.0)	9 506 (80.0)	17 949 (21.0)
Saksa	154 (0.8)	89 (58.0)	64 (72.0)	25 (28.0)	8 (5.0)
Norja	43 841 (4.0)	12 794 (30.0)	7 799 (61.0)	4 995 (39.0)	678 (2.0)
Ruotsi	101 667 (3.0)	87 216 (86.0)	47 517 (55.0)	39 699 (45.0)	4 727 (5.0)
Suomi	61 233 (4.1)	36 151 (59.0)	23 638 (65.0)	12 513 (35.0)	8 745 (14.0)

Taulukko 5. Eläkeläiskotitalouksien osuus eri aineistoissa, 55-64-vuotiaat.

	Eläkeläiskotitalouksia, N (% ikäluokasta)	Yksinasuvia, N (% eläkeläiskotitalouksista)	Miehiä, N (% yksinasuvista)	Naisia, N (% yksinasuvista)	Pariskuntia, N (% eläkeläiskotitalouksista)
Australia	117 637 (13.0)	58 228 (50.0)	2 888 (5.0)	55 340 (95.0)	45 010 (38.0)
Iso-Britannia	841 (27.0)	328 (39.0)	71 (22.0)	257 (78.0)	420 (50.0)
Kanada	293 258 (20.0)	125 129 (43.0)	40 782 (33.0)	84 347 (67.0)	127 248 (43.0)
USA	2 151 224 (16.0)	926 392 (43.0)	334 328 (36.0)	592 064 (64.0)	835 028 (39.0)
Ranska	1 426 668 (43.1)	463 906 (32.5)	148 596 (32.0)	315 310 (68.0)	726 316 (51.0)
Saksa	1 342 (23.0)	637 (48.0)	157 (25.0)	480 (75.0)	495 (37.0)
Norja	12 209 (6.0)	6 539 (54.0)	2 840 (43.0)	3 699 (57.0)	3 971 (33.0)
Ruotsi	130 942 (24.0)	90 845 (69.0)	39 819 (44.0)	51 026 (56.0)	38 934 (30.0)
Suomi	130 653 (42.0)	67 177 (51.0)	23 772 (35.0)	43 405 (65.0)	49 350 (38.0)

Taulukko 6. Eläkeläiskotitalouksien osuus eri aineistoissa, yli 64-vuotiaat.

	Eläkeläiskotitalouksia, N (% ikäluokasta)	Yksinasuvia, N (% eläkeläiskotitalouksista)	Miehiä, N (% yksinasuvista)	Naisia, N (% yksinasuvista)	Pariskuntia, N (% eläkeläiskotitalouksista)
Australia	786 056 (58.0)	420 337 (54.0)	105 206 (25.0)	315 131 (75.0)	303 429 (39.0)
Iso-Britannia	4 889 (85.0)	2 627 (54.0)	644 (25.0)	1 983 (75.0)	1 938 (40.0)
Kanada	1 825 251 (82.0)	925 538 (51.)	216 255 (23.0)	709 283 (76.0)	747 171 (41.0)
USA	16 163 761 (74.0)	8 511 875 (53.0)	1 978 705 (23.0)	6 533 170 (77.0)	6 163 813 (38.0)
Ranska	5 560 818 (92.0)	2 704 394 (49.0)	587 871 (22.0)	2 116 523 (78.0)	2 406 108 (43.0)
Saksa	8292 (85.0)	5 039 (61.0)	651 (13.0)	4 389 (87.0)	2 971 (36.0)
Norja	413 953 (80.0)	261 497 (63.0)	56 043 (21.0)	205 454 (79.0)	142 450 (34.0)
Ruotsi	1 017 717 (92.0)	653 873 (64.0)	178 169 (27.0)	475 704 (73.0)	362 844 (36.0)
Suomi	447 941 (90.0)	271 867 (61.0)	50 656 (19.0)	221 211 (81.0)	149 342 (33.0)

Taulukko 7. Yleinen eläkeikä ja varhaiseläkejärjestelyt tutkittavissa maissa.

	Miehet	Naiset	Varhaiseläkejärjestelyt	Eläkkeen lykkääminen
Australia	65	61 ↑ 65 1.7 2013 alkaen	<ul style="list-style-type: none"> • 60-64 (M) 60 (N) - iäkkäille pitkäaikaistyöttömille maksettava Mature Age Allowance • 55- lisäeläke – Superannuation – kertakorvauksena 55 vuodesta alkaen • työkyvyttömyyseläke 	<p>1-5 vuotta eläkeiän alkamisesta</p> <p>Pension Bonus Scheme: 75 vuotta – verovapaa lykkäyskorotus 9.4% lykkäysvuotta kohden</p> <p>maksimissaan 21 831 AUD yksinäiselle - 18 214 AUD naimisissa olevalle paris-kunnalle (kummallekin)</p>
Iso-Britannia	65	60 ↑ 65 2010-2020	<ul style="list-style-type: none"> • 60-64 työttömille maksettava Jobseeker's Allowance • työkyvyttömyyseläke 	70 (M) 65 (N) lykkäyskorotus 7.5% lykkäysvuotta kohden
Kanada	65	65	<ul style="list-style-type: none"> • 60-64 varhennettu vanhuuseläke – eläke alenee 0.5% varhennuskuukautta kohden • 55- vaiheittainen eläkkeelle jääminen – vain Québecin työeläkejärjestelmässä • työkyvyttömyyseläke • osa-aikaeläkkeen käyttöönottoa harkittu 	70
USA	65 ↑ 67 2000- 2027	65 ↑ 67 2000- 2027	<ul style="list-style-type: none"> • 62- varhennettu vanhuuseläke – eläke alenee 6.67% varhennusvuotta kohden ennen 65 vuoden ikää • työkyvyttömyyseläke • yksityisesti järjestetyt eläkkeet 	70 65 vuotta täyttäneillä lykkäyskorotus 5.5% lykkäysvuotta kohden
Ranska	65	65	<ul style="list-style-type: none"> • vanhuuseläkkeelle voi siirtyä joustavasti tietyin edellytyksin jo 60 vuoden iästä alkaen • osa-aikaeläke 60-vuotiaalle, mikäli vakuutusaika on riittävä • 55- vähennetty vanhuuseläke AGIRC-järjestelmässä ja osassa ARRCO-järjestelmiä • työkyvyttömyyseläke 	
Saksa	65	65	<ul style="list-style-type: none"> • 63- vanhuuseläke kun vakuutus-aika vähintään 35 vuotta • tietyin erityiskriteerein naisilla mahdollisuus eläkkeeseen jo 60-vuotiaana (poistumassa) 	67 65 vuotta täyttäneillä lykkäyskorotus 0.5% lykkäyskuukautta kohden

Jatkuu→

			<ul style="list-style-type: none"> • 60- työttömälle maksettava vanhuuseläke kun työttömyys jatkunut vähintään 52 viikkoa viimeisen puolentoista vuoden aikana (poistumassa) • työkyvyttömyyseläke 	
Norja	67	67	<ul style="list-style-type: none"> • 64-67 työttömyysturva • 62-66 varhennettu vanhuuseläke osassa ammatti-, toimiala- ja työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä • 62-66 palkansaajien varhaiseläke – AFP • työkyvyttömyyseläke 	70
Ruotsi	65	65	<ul style="list-style-type: none"> • 61-64 varhennettu vanhuuseläke – eläke alenee 0.5% varhennuskuukautta kohden • 61-64 osa-aikaeläke (poistumassa) • työkyvyttömyyseläke 	70 65 vuotta täyttäneillä lykkäyskorotus 0.7% lykkäyskuukautta kohden
Suomi	65	65	<ul style="list-style-type: none"> • 60-64 varhennettu vanhuuseläke – eläke alenee 0.4% varhennuskuukautta kohden; mikäli eläke myönnetään 60-vuotiaana, aleneminen on 24% • 60-64 yksilöllinen varhaiseläke – 58 vuoden ikäraja vuonna 1943 tai ennen syntyneille • 60-64 työttömyyseläke • 57-60 työttömyyspäiväraha • 56-64 osa-aikaeläke • 55- maatalouden erityiseläkkeet • työkyvyttömyyseläke 	ei yläikärajaa 65 vuotta täyttäneillä lykkäyskorotus 0.6% lykkäyskuukautta kohden

Lähde: Kalisch & Aman 1998; MISSOC 1999; SSA 1999; Laitinen-Kuikka & Bach 1999

Taulukko 8. Tuotannontekijätulojen, lyhytaikaisten tulonsiirtojen, lakisääteisten eläkkeiden ja yksityisen lisäeläketurvan osuus yksinasuvien eläkeläisten tulonmuodostuksessa, %.

	-54				55-64				65-			
	TT	TS	LE	YE	TT	TS	LE	YE	TT	TS	LE	YE
Australia	5	5	81	9	7	1	86	6	6	2	86	6
Iso-												
Britannia	6	27	52	15	7	16	53	24	8	14	60	18
Kanada	6	18	46	30	9	11	45	35	9	6	72	13
USA	4	11	10	75	8	6	36	50	12	1	74	13
Ranska	4	19	77	0	8	5	87	0	7	3	90	0
Saksa	5	31	64	0	3	7	89	1	2	2	94	2
Norja	5	11	80	4	6	6	75	13	8	2	77	13
Ruotsi	2	24	69	5	4	14	63	19	6	17	67	10
Suomi	3	16	81	0	3	5	92	0	4	3	93	0

TT=tuotannontekijätulot (ansio- ja omaisuustulot)

TS=lyhytaikaiset tulonsiirrot

LE=lakisääteiset eläkkeet

YE=yksityinen lisäeläketurva

Taulukko 9. Tuotannontekijätulojen, lyhytaikaisten tulonsiirtojen, lakisääteisten eläkkeiden ja yksityisen lisäeläketurvan osuus eläkeläispariskuntien tulonmuodostuksessa, %.

	-54				55-64				65-			
	TT	TS	LE	YE	TT	TS	LE	YE	TT	TS	LE	YE
Australia	4	7	78	11	8	5	72	15	9	3	75	13
Iso-												
Britannia	6	22	52	20	13	8	29	50	10	5	57	28
Kanada	7	26	41	26	8	11	31	50	12	4	61	23
USA	11	9	16	64	13	2	33	52	14	0	64	22
Ranska	6	7	87	0	8	5	87	0	8	1	91	0
Saksa	7	35	58	0	4	4	89	3	4	0	93	3
Norja	10	8	75	7	6	6	70	18	8	2	73	17
Ruotsi	5	36	51	8	7	9	56	28	7	3	75	15
Suomi	8	24	68	0	6	11	83	0	5	1	94	0

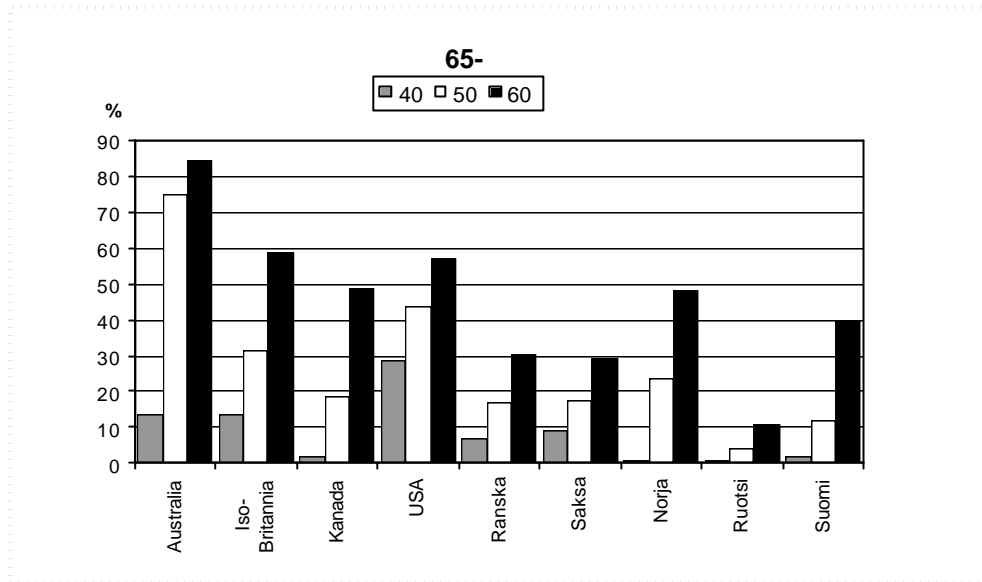
TT=tuotannontekijätulot (ansio- ja omaisuustulot)

TS=lyhytaikaiset tulonsiirrot

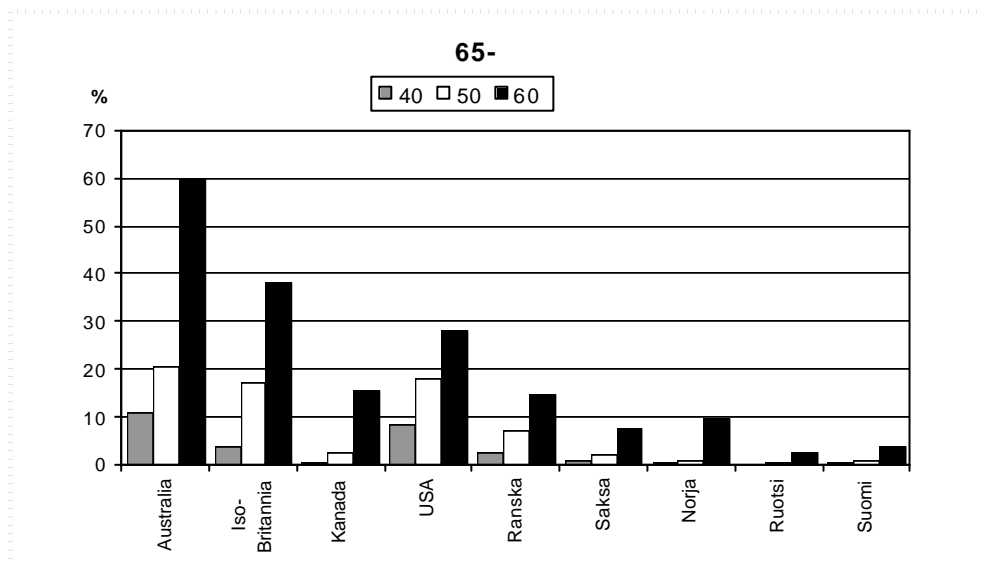
LE=lakisääteiset eläkkeet

YE=yksityinen lisäeläketurva

LIITEKUVIOT



Kuvio 1. Yksinasuvien 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten köyhyysasteet, % neliojuuri.



Kuvio 2. 65 vuotta täyttäneiden eläkeläispariskuntien köyhyysasteet, % neliojuuri.